پیرۆزکردنی شێخانی سۆفی

سعید مولود نادر [١]

[١] بەشی مێژوو،فاکەڵتی پەروەردە، زانکۆی کۆیە، هەرێمی کردستان- عراق

پوختە

سۆفیگەری دەرکەوتەیەکی ئاینییە، دیارترین تایبەتمەندی ڕێزگرتن و خۆشەویستی کەسایەتی سۆفییە لەناو بڕواداران و موریدانیدا، تا ئاستی زیادەڕەویکردن لەو خۆشەویستییە و پیرۆزکردنیان. ئەو تایبەتمەندییەش بووە هۆی هەڵبژاردنی بابەتەکە و گرنگیپێدانی .

توێژینەوەکە دەروازەیەك و چوار تەوەر لەخۆ دەگرێت، لە دەروازەدا هەوڵمانداوە چەمك و مێژوی پیرۆزکردن بخەینەڕوو، لە تەوەری یەکەمدا، ناساندنی پانتاییەکەمان شرۆڤە کردوە وەك بنەمایەکی سەرەکی. لەتەوەری دووەمدا، ناساندنی سۆفییە وەك کارەکتەری سەرەکی لەو پانتاییەدا، وێناکردنییانە وەك خاوەن هێزێکی ناسروشتی و پەیوەندی ڕاستەوخۆیانە لەگەڵ زاتی خودا. لەتەوەری سێیەمدا هەوڵمانداوە بەشێك لەکەرامات و سەرگوزشتەی سۆفییان بگێڕینەوە،. تەوەری کۆتاییش، شیکردنەوەی ئەو دەقانەیە، کە بوەتە یاسا و سیستەم بۆ ملکەچ بون و پەیوەستەگی مورید بەرامبەر شێخی سۆفییان لەچوارچێوەی ئادابی سۆفیگەریدا.

لەنوسینی توێژینەوەکەدا گەیشتینە چەند دەرەنجامێك، دیارترینیان ئەوەیە پیرۆزکردنی کەسایەتی سۆفی بنەمایەکی ئاینی هەیە و پەیوەستبوونی سۆفییەکان بەئاینەوە ئەو پیرۆزییەی بەرهەمهێناوە، بەشێکی دیکەی ئەو پیرۆزکردنە دەگەڕێتەوە بۆ خودی سۆفییەکان، بەهۆی ناساندنی سۆفی و سۆفیگەری، گێڕانەوەی بەسەرهات و کەراماتی سۆفییەکانی دیکە.

کلیلە وشە پیرۆزی، سۆفیگەری، ئاین، شێخی سۆفی، کلتوور

١. پێشەکی

سۆفیگەری بابەتێکی و بەیەکداچوی ئاڵۆزە، تەنها بەند نیە بەئاینی ئیسلامەوە، بەڵکو ڕەهەندێکی مێژویی قوڵی هەیە و مەودایەکی فراوانی لەبەشێکی زۆری ئاینەکان گرتوتەوە، لەوە دەچێت لەگەڵ دەرکەوتنی دیاردەی پیرۆزی لەباوەڕە ئاینییەکاندا سەریهەڵدابێت، چونکە ئەزمونێکی ڕۆحانییە و پەیوەندی بەدەرونی مرۆڤەوە هەیە و شێوازێکی بیرکردنەوەیە لەهێزی باڵا، ڕێگایەکە بۆ دۆزینەوەی حەقیقەتی ئەو هێزە، کە لە خودا بەرجەستە دەبێت .

هەرچی سۆفیگەری ئیسلامییشە، دیدی تایبەتی خۆی هەیە بۆ دەرکەوتە و بنەما ئاینییەکان، هەمان بیرکردنەوەی ناسینی هەیە بۆ خودا و جەخت لە ڕێکخستنی پەیوەندییەکانی دەکات لە گەڵیدا.

توێژینەوەکەی ئێمە خوێندنەوەیەکە لەکلتوری بەپیرۆزکردنی شێخانی سۆفی لەسەدەکانی ناوەڕاستی ئیسلامیدا، وێناکردنی ناسروشتیانەی کەسایەتی سۆفییە لەو دەکەوتە ئاینییەدا و تەفسیرکردنی هێز و توانایانە وەك بونەوەرێکی باڵاتر لەمرۆڤ و بەرهەمهێنانی پرۆسەی پیرۆزکردن، ئەمەش بەڕونی لە گێڕانەوە و تۆمارکردنی ژیاننامە و چیرۆکە کەرامەتنوێنییەکان و مەناقبی سۆفییەکان دەردەکەوێت، بەڵام ئەوەی گرنگە، لەو پانتاییە ئاینییەدا، وەك حەقیقەتێك سەودای لەگەڵدا دەکرێت و ناتوانرێت نکوڵی لەو ڕاستییە بکرێت.

بەرهەمهێنانی ئەو پیرۆزییە، ڕەهەندێکی فراوانی هەیە و چەندین توخمی پێکهێنەری

گۆڤاری زانکۆی کۆیە بۆ زانستە مرۆڤایەتی و کۆمەڵایەتییەکان
بەرگی ١، ژمارە ١ (٢٠١٨)
بەرواری وەرگرتن في ٢٣ کانونی دووەم ٢٠١٨؛ پەسەندکرا لە بەرواری ١٦ تەموزی ٢٠١٨ پەیەری توێژینەوەی ڕێکخراو: لە بەرواری ١٢ ئابی ٢٠١٨ بلأوکراوەتەوە
ئیمەیلی توێژەر : saeed.mawlwd@koyauniversity.org
مافی چاپ و بلاوکردنەوە © ٢٠١٨ م.ی. سعید مولود نادر گەیشتن بەم توێژینەوەیە کراوەیە لە ژێر ڕەزامەندی - CC BY-NC-ND ٤.٠
Original Article | doi: 10.14500/kujhss.v1n1y2018.pp24-35

جیاواز بەشدارن تیایدا، بەڵام ئێمە هەوڵمانداوە تەنها ئاماژە بە بنەما سەرەکییەکانی بکەین و لە ناساندن و ڕاڤەکردنی چەمك و مێژوی ئەو بنەمایانە قول نەبینەوە، بەڵکو تەنها وەك بنەمایەك خستومانەتە ڕوو لە بەرهەمهێنانی پیرۆزکردنی کەسایەتی سۆفی، وەك لە پێکهاتەی توێژینەوەکەدا دەردەکەوێت، کە دەروازەیەك و چوار تەوەر لەخۆ دەگرێت، لە دەروازەدا هەوڵمانداوە چەمك و مێژوی پیرۆزکردن بخەینەڕوو، چوار تەوەرەکەش قسەکردنە دەربارەی ئەو توخمانەی، کە ئێمە پێمانوایە بەرهەمهێنەری سەرەکی پیرۆزکردنی کەسایەتییە سۆفییەکانن لەو پانتاییەدا، لە تەوەری یەکەمدا، ناساندنی پانتاییەکەمان شرۆڤە کردوە وەك بنەمایەکی سەرەکی. لەتەوەری دوەمدا، ناساندنی سۆفییە وەك کارەکتەری سەرەکی لەو پانتاییەدا، وێناکردنییانە وەك خاوەن هێزێکی ناسروشتی و پەیوەندی ڕاستەوخۆیانە لەگەڵ زاتی خودا. لەتەوەری سێیەمدا هەوڵمانداوە بەشێك لەکەرامات و سەرگوزشتەی سۆفییان بگێڕینەوە، کاریگەری ئەو بەسەرهاتانەمان خستوەتەڕوو لەسەر مورید و شوێنکەوتوانیان. تەوەری کۆتاییش، شیکردنەوەی ئەو دەقانەیە، کە بوەتە یاسا و سیستەم بۆ ملکەچ بون و پەیوەستەگی مورید بەرامبەر شێخی سۆفییان لەچوارچێوەی ئادابی سۆفیگەریدا.

خوێندنەوەی ڕوکەشیانەی ئەدەبیاتی سۆفیگەری، دەستەبەری ئامانجی توێژینەوەکەمان ناکات، بۆیە لەپشت تێفکرین و ڕوانینی بڕوادارانی سەر بەو دەرکەوتە ئاینییە، دەبێت پرسی پیرۆزکردنی کەسایەتی بەرجەستە بکرێت، واتا دەبێت خوێندنەوەیەکی بابەتیانە بۆ تێگەیشتنی ئەو بڕوادارانە بکرێت بۆ ئەوەی ئاستی پێگەی کەسایەتی سۆفییەکان دیاری بکرێت و لە پێگە ڕاستەقینەکەی خۆی جیابکرێتەوە. ئەوەش کارێکی ئاسان نییە، چونکە جیاوازە لە گێڕانەوەی بەسەرهاتە مێژوییەکان و تۆمارکردنی ڕوداوەکان، بەڵکو کارکردنە لەسەر بونێکی نامادری، کە ئەویش تێگەیشتن و وێناکردنە لەخەیاڵدانەوە.

بۆیە میتۆدی توێژینەوەکەمان، ئەوەندە گێڕانەوە و داڕشتنەوەی بەسەرهاتەکان نییە، ئەوەندەی میتۆدێکی شیکارییانەیە بۆ هەلسەنگاندنی دەق و خستنەڕوی بیروبۆچونی خۆمان، دەشێت زۆر سەرچاوەی دیکەش مابن، کە بتوانرێت سودی لێوەربگیرێت و زیاتر توێژینەوەکە دەولەمەند بکەن، بەڵام بەشی زۆری زانیاری سەرچاوەکان دوبارەن و هەمان چەمك و هەمان بەسەرهاتی سۆفییانی دیکەیان تۆمارکردوە، لەلایەکی دیکەوە بەهۆی دیاریکراوی مەودای کارەکە نەمانویستوە سەرچاوەیەکی زۆر بەکار بێنین، کە هەمان ئەو گوزارشتانەی تێدایە.

٢. دەروازە: چەمك و مێژوی پیرۆز کردن

بەگشتی ئاینەکان وەك دیاردەیەکی کلتوری، بونیادێکی هاوبەش و یەککگرتویان هەیە، هەریەك لە ڕەگەزە بنچینەییەکانی (باوەڕ، سروت، ئەفسانە) ڕۆلی گرنگ دەگێڕن لەپێکهاتنیدا، لەناو بونیادەکانیشدا باوەڕ کۆلەکەی سەرەکی فۆرمەلەبونی ئاینە، کە بریتییە لە یەکەم شێوەکانی گوزارشتکردنی کۆمەل، لە ئەزمونی ئاینی تاکەکەسییەوە، لەهەلچونی سۆزییەوە دەردەچێت بەرەو تێڕامانی زەینی، لێرەوە ئەزمونی ئاینی باوەڕ پێکدەهێنێت (مبروك، ٢٠١١: ٤٧)، چونکە باوەڕ ئەزمونە ئاینییەکە ماقول دەکات و ئەرکی ڕێکخستن و بەیاساییکردنی ئەزمونە ئاینییەکە لەئەستۆ دەگرێت، بەمەش عەقلی مرۆڤ بەشداری دەکات لە داڕشتنی چەمکگەلێك لەسەپاندنی ئەزمونە ناوەکییەکە بەسەر جیهانی دەرەکیدا، لەئەنجامدا کەسایەتی و هێزی مەعنەوی بەرهەمدێت، کە هەستکردن بەپیرۆزی کەلەکە دەکات و بەرەو دەرەوەی دەرون دەچێت و شێوازە سەرەتاییەکانی باوەڕ پێکدێت (السواح، ٢٠٠٢: ٤٧-٤٨)، چونکە ئەزمونی ئاینی لەبنچینەدا، ئەزمونێکی عەقلی نییە، ئەوەندەی هەستەکییە، سروشتی ئەو پرۆسەیە ناخوازێت بەلگەیەکی دەستکەوێت بۆ سەلماندن، بەلکو دەیەوێت چێوەیەکی بابەتیانەی بۆ بدۆزێتەوە، تا ڕەوایەتی ماقولیەتی پێبدات (مبروك، ٢٠١١: ٤٧)

دەتوانین بلێین ئاین باوەڕێك نیە لەڕێگەی زانینەوە دەستەبەر بکرێت، لەسەروی ئەمەوەیە، بەڵکو پەیوەستەگییەکی ڕۆحی ئالوگۆڕکراوە، پەیوەندی بە گوێڕایەلی و ملکەچی هەیە لەنێوان باوەڕدار و هێزی باڵا، ئەمەش بەرهەمی ئەزمونی ئاینییە و پەیوەندی بە ناوەوەی مرۆڤەوە هەیە (جادالله، ١٩٩٠: ٨٦)، دۆرکهایمی کۆمەلناسی ناسراو(١٨٥٨-١٩١٧ز)، جەخت لەوە دەکاتەوە هەموو باوەڕە ئاینییەکان، بە سادە و ئالۆزەکانییەوە، لەسەر بنەمای تایبەتمەندێتییەکی گشتی هاوبەش دەرکەوتوە، دوو جیهانبینی دەسەپێنێت بەسەر هەموو شتەکاندا، کە پیرۆزکراوەکان و دونیاییەکانە، پێناسەی ئاین دەکات بەوەی سیستەمێکی بەیەکەوە گرێدراوی نێوان بیروباوەڕ و کرداری پەیوەست بە شتە پیرۆزەکانە، واتا ئەو شتانەی جیاوازن لە ئاساییەکان و قەدەغەکراون، ئەو باوەڕ و کردەوانەش باوەڕدارە ئاینییەکان لەکۆمەلەیەکی مەعنەوی کۆدەکاتەوە (السواح، ٢٠٠٢: ٢٦-٢٧)، لەمەوە پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆ ئاین و پیرۆزی کۆدەکاتەوە.

مەبەست لەو گوزارشتە، ئاسانتر تێگەیشتنی پەیوەندی نێوان ئاین و پیرۆزییە، چونکە دەرکەوتنی ئاینە سەرەتاییەکان دەرئەنجامی سەرهەلدانی پیرۆزییەکانە، دوای ئەوەی مرۆڤ نەیتوانیوە مەودای هێزی کەرەستە پیرۆزکراوەکە دیاریبکات .

بۆیە دەتوانین بلێین پیرۆزکردن (تەقدیس) بەمانا گشتگیرییەکەی، مێژوەکەی پەیوەستە بەسەرهەڵدانی ئاینە سەرەتاییەکان، چونکە دەستەوەستان بونی مرۆڤ بەرامبەر هێزە باڵاکان و نەتوانینی لێکدانەوەی واقعییانە بۆ ئەو هێزانە، مایەی ملکەچبونی مرۆڤە، لەکاتێکدا نەیتوانیوە پەی بەسەرچاوەکانی ئەو هێزە ببات، کاریگەریشیان بەسەر ژیانەوە هەبوە، بۆیە مرۆڤیان ناچارکردوە بەرامبەریان دەستەوەستان بێت و وێنایەکی پیرۆزیان پێ ببەخشێت، هەروەها ئەو هێزانە، بەبێ جیاوازی، مایەی ترس و سەرسامیش بون، جا چ سروشتی بن، وەك: لافاو، باران، هەورەتریشقە، بومەلەرزە... هتد، یانیش پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و ئەو سیستەم و ڕێسایانەی فۆرمی پێکەوەژیانی کۆمەلگەیان ڕێکخستوە (قەرەداغی، ٢٠١٢: ١٥-١٦)، بۆیە گەلێکجار سیستەمە کۆمەڵایەتییەکان و داب ونەریت وەك بنەمایەکی ئاینی ڕەچاوکراوە و تاکی پەیوەستکردووە بەخۆیەوە.

ئاینیش پرۆسەیەکە بۆ بەدەستهێنانی ڕەزامەندی و پێویستی داواکردنی یارمەتی لەهێزێك، کە تواناکەی لەسەروی هێزی مرۆڤەوەیە، ئەو کردارەش باوەڕبونە بەو هێزە باڵایە و ملکەچبونە بۆی (السواح، ٢٠٠٢: ١٦)، یان لەڕوانگەی کۆمەلناسییەوە بریتییە لەکۆمەلێك بیروباوەڕ و دروشم و ئەزمون، کە بیرۆکەی پیرۆزی بەرهەم دەهێنن، کۆمەلێك بڕوادار لەسەر ئەم بیروباوەڕانە یەکدەگرن و گروپێکی ئاینی پێکدێنن (الخشت، ٢٠٠١: ١٥)، لێرەوە ڕێزنەگرتنی پیرۆزییەکان دەبێتە پێشێلکردنی حەرامکراوەکان و دورکەوتنەوە لە بنەما باوەکانی کۆمەلگە، جا پیرۆزییە ئاینییەکان، یان دابونەریتە باوە کۆمەڵایەتییەکان بێت .

لێرەدا پێویستە ئەوە بخەینەڕوو، کە ئەگەر هێزە سروشتییەکان وەك توانایەکی باڵاتر لە توانای مرۆڤ کاریگەری بەسەر ژیانی مرۆڤەوە هەبێت، دەستگرتن و پەیوەستبون

بە یاسا كۆمەڵایەتییەكانیش كاریگەرییەكەی كەمتر نییە، چونكە ئەمیش مایەی سود و زیان بوە و ئاستی پێگە كۆمەڵایەتییەكەی دیاریكردوە، ئەمەش وایكردوە یاسا كۆمەڵایەتییەكان جێگەی ڕێز بن و بەپیرۆز وێنایان بكرێت. (السواح)ی نوسەری بواری ئاینی، جیهانبینی پەیوەندی نێوان تاكی كۆمەڵگا بە ژیانی ئاینییەوە ڕوون دەكاتەوە، پێیوایە تاك هەست ناكات ئەوەندە پەیوەستە بەئاینی كۆمەڵگاكەی، ئەوەندەی ڕاستەوخۆ پەیوەستە بە پەرستراوە دیاریكراوەكانی چوارچێوەی ژینگە كۆمەڵایەتییەكەی(٢٠٠٢: ٨٩)، ئەمەش گوزارشتە لەپیرۆزكردنی بەها و نەریتە كۆمەڵایەتییەكان هاوشانی بیروباوەڕە ئاینییەكان، لێرەدا دەمانەوێت بڵێین: بۆ تێگەیشتنێكی دروست لە بەرهەمهێنانی پیرۆزكردندا، پێویستە بگەڕێینەوە بۆ ئەو مانایانەی كە باوەڕدارەكانی ئەو بوارە، بە فاكتە پیرۆزكراوەكەیان بەخشیوە، نەك خودی بوارەكە فاكتێكی پیرۆز بێت.

پیرۆزی بەشێكە لەكایەی كۆمەڵایەتی، كە تێیدا ئاین و بیروباوەڕ ڕەنگرێژ دەكەن، دانەبڕاوە لەبواری بیروباوەڕی ئاینی و پەیوەندییەكی دورمەودایان بەیەكەوە هەیە، بۆیە كلتوری ئاینی پڕاو پڕە لەپیرۆزی و كایەی پیرۆزكراو، تەنانەت خودی چەمكەكەش پیرۆزكراوە. لەهەمانكاتدا سۆفیگەریش ئەزمونكردنێكە، خەسڵەت و تایبەتمەندی خۆی هەیە و خاوەنی كلتورێكی فرە ڕەهەندی ئاینییە، لەمەوە كلتوری پیرۆزی دەبێتە بەشێك لە دنیابینی ئەو ئەزمونە و پانتاییەكی فراوانی بیروباوەڕی دەگرێتەوە، چونكە دواجار كلتور سەرجەم بەرهەمە مادی و ڕۆحییەكان دەگرێتەوە، كە گروپێكی مرۆیی لەمێژوی خۆیاندا بەرهەمیان هێناوە، بەشێوەیەك پێناسەكراوە: بریتییە لەسیستەم و بەها و بیروباوەڕی كۆمەڵایەتی و ئاینی و فیكری و شێوازی ڕەفتار و ....هتد، كە لەنەوەیەكەوە دەگوازرێتەوە بۆ نەوەیەكیتر (سەعید، ٢٠٠٠: ٥). ئەمەش بەو مانایەی ئاین بەشێكە لەكلتور، كە پەیوەندی بەخەیاڵدانی مرۆڤەوە هەیە .

سەبارەت بە پیرۆزكردنی كەسایەتی، بەرزكردنەوەی پێگەكەیەتی زیاتر لە ئاستی ڕاستەقینەی كەسایەتییەكە، خاوەنی پیرۆزییەكی وەرگیراوە، بۆیە گوێڕایەڵی و ملكەچی ئەركی شوێنكەوتوەكانییەتی و دەبێت بەردەوام پەنای بۆ ببەن لەمردویەتی یان زیندویەتیدا (لوح، ٢٠٠٢: ١/٤٥).

ئەگەر سەرنج بدەینە نوسراوی سۆفییەكان، بەتایبەت مەناقبی شێخەكان، دەبینین جەخت لە كەرامات و بەسەرهاتی ئەوتۆ دەكەنەوە، كە وێنایەكی ئەفسانەوییان بۆ كەسایەتییەكە دروستكردوە، بەبێ پەیوەستبون بەهیچ كۆتوبەند و دابونەریتێكی كۆمەڵایەتی و ئاینی، چونكە سۆفیگەری هەمیشە لە ڕێگەی بایەخدان بەو میراتە، پێناسەی خۆی دەكات و وەك حەقیقەتێكی ڕەها دەیناسێنێت، بەدوای دەستنیشانكردنی بنەماكانی خۆیدا دەگەڕێت، هەمیشە پێ لەسەر ئەوەش دادەگرێت لەسەر ئاستی بڕواداریەوە بونەوەرێكی پابەندە و بایەخی ئاینی فەرامۆش نەكردوە، لەم بۆچونەوە توێژەرێك پێیوایە هەندێك لەسۆفییەكان بۆ خۆدەربازكردن لەتۆمەتی بیدعەكاری، هەروەها لەپێناو دۆزینەوەی ڕەسەنێكی شەرعیش بۆ ڕەفتار و بۆچونەكانیان، دەگەڕێنەوە بۆ دەقە بنەڕەتییە ئاینییەكان (قورئان و فەرموده)، تا بتوانێت جیهانبینییەكەی تۆكمەتر بكات و لەلایەن ئەوانی دیكەشەوە كەمترین دژایەتی بكرێت (لەشكری، ٢٠١٣: ٣٧)، تەنانەت سۆفی هەیە لەلایەن شوێنكەوتوانییەوە وێنایەكی ئەوتۆی بۆ كراوە، كە توانای قورئان خوێندنی لەكەسانی ئاسایی زۆر زیاتربوە، لەنێوان نوێژی مەغریب و شێواندا پێنج خەتمی قورئانی كردوە، لەمەش زیاتر شێخی دیكە لە شەوڕۆژێكدا سێ سەد و شەست هەزار خەتمی قورئانی كردوە (الشعراني: ٢٠٠٥: ٤٨٤)، ئەوە گوزارشتكردنە لە وزەیەكی نەبینراوی نابەرجەستە لەكەسایەتی سۆفی، چونكە لەتوانای كەسایەتییەكی ئاسایی نییە ئەو كارانە ئەنجام بدات .

ئەگەرچی فەقیهو شەرعزانێك هەن، كە ئەو تێڕوانینە ڕەت دەكەنەوە و لەگەڵ گروپە ئاینییەكانی دیكە هاوتایان دەكەن (ابن تيمية،٢٠٠٤ : ١١/ ٤٣١؛ ١٤/٣٦٤)، ئەمەش وای لەنوسەرانێك كردوە پێیانوابێت جیهانبینی سۆفیگەری پیرۆزكردنی وەلی و پیاوچاكانە، تا ئەو ئاستەی لەسەروی پێگەی پێغەمبەرانیش وێنا كراون، دەسەڵاتیان لەهەندێك بواری وەك زیندو كردنەوە، مراندن، دابینكردنی ڕزق و بژێوی، هاوتای تواناكانی خودان (عبدالخالق، د.ت: ٣٨)

ئێمە نامانەوێت ئەو كارە بخێتە چوارچێوەی گێڕانەوەی سەرو سەربردە و گوتەی گەورە سۆفییان و ببێتە چیرۆكێكی مێژویی، یان لێرەدا پێناسەی كایەی سۆفیگەری بكەین، بەڵكو مەبەستمانە سەرچاوەی پیرۆزكردنی كەسایەتی لەجیهانبینی سۆفییاندا دەستەبەر بكەین، بۆیە پێویستە هەڵوەستە لەسەر ئەو بونیادە بكەین، كە ئەو كلتورەی بەرهەمهێناوە.

٣. تەوەری یەكەم: ناساندنی سۆفیگەری وەك چەمكێكی پیرۆز

سۆفیگەری ڕەوتێكی ئاینییە، دید و تێڕوانینی سەربەخۆی هەیە بۆ شرۆڤە كردنی بنەما ئاینییەكان، وەك بەشێك لە بیروباوەڕی زۆربەی ئاینە جیاوازەكان، پێناسەی خۆی دارشتوە و مەودایەكی لەپانتایی بنەمای ئەو ئاینانە گرتوەتەوە، شێوازێكی بیركردنەوەیە لەخودا و گوزارشتە لەئەزمونێكی ڕۆحی تاكەكەسییانە، لەڕێگەی ئەو ئەزمونەوە پەیوەندییەكانی لەگەڵ خودا ڕێكخستوە، كەسی سۆفی ویستویەتی لەنێو هەمان سیستەمی كلتوری - ئاینییدا، تێڕوانینێكی تایبەتمەند بەرهەمبهێنێت (لەشكری، ٢٠١٣: ٩)

دەكرێ بڵێین ئەم گوزارشتە بۆ سۆفیگەری ئیسلامیش هەمان فۆرم لەخۆ دەگرێت، چونكە لێرەشدا دەچێتە چوارچێوەی ئەو پێناسەیە و هەمان ئەزمونە ڕۆحییەكەیە، كە لەڕێگەی چەشتن و ئیشراقەوە پەیوەندییەكانی لەگەڵ خودا دەبەستێتەوە، بەو مانایەی هەوڵ و تێكۆشانە بۆ گەیشتن بە پلەی خوداناسین لەڕێگەی هەستی دەرونەوە، ئەو هەستەش، چەشتنە لەڕێگەی دەرونەوە نەك زمان، هەمیش چاوپێكەوتنە (موشاهەدە)، بەڵام بەچاوی دەرون نەك بەچاوی سەر، كە پێی دەگوترێت بەصیرەت (نەقشبەندی، ٢٠١٥: ٦١-٦٣)

ئەگەر بۆ دەستپێكی ئەو ڕەوتە ئاینییە بگەڕێینەوە لە ناساندن و پێناسەكەیدا، بەشێك لەگەورە سۆفییان هەوڵیانداوە بەجۆرێك بیناسێنن، وەك ئەوەی ئەزمونێكی بڵندپایە و پیرۆزی ئاینییە، بۆ دۆزینەوەی ڕێگایەكی سەربەخۆ، تا ئامانجە بنەڕەتییە ئاینییەكانی تێدا بەدەستبهێنێت، بەو مانایەی لەناساندنیدا دەیانەوێت لەڕێگەی سیمبول و مەجازاتەوە شێوازێك بۆ ئەركەكانیان دیاری بكەن، تا گوزارشت لە بێخەوشی و پایە بەرزی و پیرۆزییەكەی بكەن. وەك ئەوەی ڕەوتەكە بەڕەوشتی خودایی ناسێنراوە(عطار، د.ت: ٤٧٣)، ئەو ناوبردنە شێوازێكە لە پیرۆزكردنی ڕەوتەكە، چونكە سەرەڕای ئەوەی لەڕواڵەتدا جەخت لە پەیوەستبونی شەریعەت دەكاتەوە، لەكرۆكدا گەڕانە بەدوای مانا ڕاستەقینەكانی ئاین و لەڕوی ویجدانی و دەرونیەوە گەیشتنە بە (عين اليقين)، بەمانایەكی دیكە سۆفییەكان دەیانەوێت لەڕێگەی ناساندنی ڕێبازە ئاینییەكەیان وانیشان بدەن، كە بەباوەڕێكی یەقینی و كاملترەوە پەیوەستن بە بنەما ئاینییەكان (نەقشبەندی، ٢٠١٥:

٦١)

لەمەوە ئەو ڕێبازە بوەتە جیهانبینییەكی ئایینی ئەوتۆ لەكایەیەكی داخراوەوە بگوازرێتەوە بۆ ئاستێكی فراوانی تێگەیشتنی ئایینیانە، یان تەنانەت ناسینی خوداش، نمونەی ئەمە الشبلي[1] گەورە سۆفی، سۆفیگەری ناساندوە بەوەی دانیشتنە لەگەڵ خوداوەند، بەبێ هیچ شتێكی دیكە (القشیري، ٢٠٠١: ٣١٤)، هەروەها توێژەرێك لە دەستنیشانكردنی پەیوەندییە ڕۆحانی و ئیلهامییەكانی سۆفی لەگەڵ خودا، لە كتێبەكەی قشەیریدا پێناسەیەكی ڕەوانی سۆفیگەری هەلێنجاوە، كە دەڵێت: "سۆفیگەری خۆڕادەستكردنی خودایە و هەولی نەهێشتنی هەر نێوەندێكی نێوان سۆفی و زاتی ئیلاهیە" (لەشكری، ٢٠١٣: ٣٦)، بەپێی ئەو گوزارشتە، ئەوانەی ئەزمونی ئەو كایە ڕۆحییە دەكەن، بەربەستێك نەماوە بۆ گەیشتنیان بەو زاتە، ئەمەش جگە لە فراوانبونی مەودای ئەزمونەكە لەڕوی چەندێتییەوە، دەیەوێت لەڕێگەی زمانەوە پێگە و پیرۆزی ڕێبازەكە بسەلمێنێ و دەرچەیەك ناهێلێتەوە بۆ گومان و پەیوەست نەبون پێیەوە .

سۆفییەكی دیكە ناساندویەتی بەوەی، كە: ڕەوشتێكی بەرزە، لەمرۆڤێكی چاكدا، لەكات و سەردەمێكی باشدا، بەرامبەر بە كەسانی باش دەكرێت (القشیري، ٢٠٠١: ٣١٣)، واتا جەخت لەمە دەكاتەوە ئەم پاداشتە بۆ كۆی گشتی مەردوم نییە، بەڵكو لەلایەن خوداوە ئەم ڕەوشتە بە گەلی سۆفییان بەخشراوە، لەلایەكی دیكەوە لەپاڵ بڕواداری ئایینی، دەیانەوێت ببەستنەوە بە ڕەهەندە كۆمەڵایەتییەكان .

ئەم جۆرە دەربڕینانە لەلایەن خودی گەورە سۆفییەكان، كە پانتاییەكی فراوانی لەنێو سەرچاوە سۆفیگەرییەكان گرتوەتەوە، بونیادێكە بۆ پاكێتی و ڕەسەن بونی ڕێبازەكە و وەرگرتنی مەشروعیەتێكی باڵای ئایینی، بەجۆرێك دەیەوێت گوتاری گرێدانی پەیوەندی ڕاستەوخۆی ڕەوتەكە بەخوداوە بسەلمێنێ، تێگەیشتنێك بەرهەمبهێنێت، كە بگات بە حەقیقەتی خودا، تەنانەت خودی سۆفییەكانیش دەبەستێتەوە بەو حەقیقەتە، بەو مەبەستەی كاریگەری لەسەر تێگەیشتنی كۆی كۆمەلگەی موسولمانان دروست بكات

بەپێی بۆچونی توێژەرێك ئەگەر ئەم گوتارە بۆ پەراوێز نەخستنی ڕێبازەكە بێت لەنێو كۆمەلگەی موسولمانان (لەشكری، ٢٠١٣: ٣٧)، دواجار لەلایەن مورید و شوێنكەوتوانیان دەبێتە كەرەسەی بەرهەمهێنانی كلتورێكی پیرۆز، چونكە دەبێتە پالپشتێك بۆ ڕزگار بون لەقەیرانی بێ متمانەیی و دەبێتە ئومێدێكیش بۆیان، لەم ڕێگەیەوە ڕێبازەكە خۆی جیادەكاتەوە لەوانی دیكە و بانگەشەی پیرۆزبونی خۆی دەكات، پرسی گەیشتن بە حەقیقەتی ڕاستەقینە لای بڕوادارانی بەرجەستە دەكات.

كاتێك خاوەنی ئەو تایبەتمەندییانە بێت، كە پێشتر ئاماژەمان پێدا، دەتوانین بڵێین بواری سۆفیگەری لەلایەن سۆفی و بڕوادارانیان، لە بوارەكانی دیكەی دەرەوەی ئەو پانتاییە پیرۆزتر دەكرێت، كاتێكیش هەموو ئەو خەسڵەتانە دەبەستنەوە بەكەسایەتی سۆفییەوە، لە تێڕوانینی مورید و بڕوادارانی دەبێتە بەشێك لەپیرۆزییەكانی ناو ڕێبازەكە و توانای دەچێتە سەروی توانای مرۆڤی ئاسایی، تەنانەت لەكەرامات و كارە نائاساییەكانیشی، بۆیە سەرەڕای پیرۆزكردنی ڕێباز و ڕابەرەكانیان، هەموو ئەو زانیارییانەش پیرۆزدەكرێن، كە دەربارەی ئەو ڕێبازە تۆمار دەكرێن، وەك دەگوترێت: "زانیاری سۆفیگەری لەهەرچی زانینە پیرۆزتر و بەڕێزترە، چونكە زانیاری ناسینی خودای گەورەیە، بێگومان زانینێك خودا ناسی بێت، لەهەرچی زانیارییە گرنگتر و پیرۆزترە، بەرهەمیشی لەهەموو بەرهەمێك بەكەلكترە، خاوەنی زانیارییەكی ئاواش لەهەموو زانایەكیتر بەڕێزترە" (نەقشبەندی، ٢٠١٥: ٧٠).

ئەو ڕێز و خۆشەویستییە بۆ سۆفیگەری و زانیارییەكانی تایبەت بەو بوارە، هەروەها كەسایەتییەكانی سەر بەو پانتاییە، لەلایەن بڕوادارانیان بەرگی پیرۆزی بەبەردا دەكرێت و باڵاتر لە مەردومانی دیكە و زانیاری كایەكانی دیكە وێنا دەكرێ، پێمانوایە ئەو پیرۆزكردنە پەیوەندی بە جیاوازی نێوان شەریعەت و حەقیقەت هەیە، چونكە تێڕوانینی سۆفی بۆ ئەو دو بوارە تەواو جیاوازە، سۆفیگەری كۆشش و تێكۆشانی بۆ بەهەشت نییە، ئەوەندەی دەكۆشێت لەخاوەنی بەهەشت نزیك بێتەوە (نەقشبەندی، ٢٠١٥: ٧٤). گوتەی گەورە سۆفییەك ئەم ڕاستییە دەسەلمێنێت كاتێك لە وەلامی موریدێكدا گوتویەتی: "ئەگەر بەهەشتت دەوێت بڕۆ بۆ لای زانای ئایینی، ئەگەر خاوەنی بەهەشتت دەوێت وەرە بۆ لای من" (وەرگیراوە لە نەقشبەندی، ٢٠١٥: ٧٤)، واتا شەریعەت ڕێگەیەكە بۆ گەیشتن بە بەهەشت، بەڵام سۆفیگەری ڕێگەیەكە بۆ گەیشتن بەخودا (حەقیقەت)، لەم ڕوانگەشەوە رابیعەی عەدەوی دەڵێت: "من نە لەترسی دۆزەخ تۆ دەپەرستم، نە بۆ پاداشتی بەهەشت، بەڵكو بۆ خۆشەویستی تۆیە كڕنوشی بەندایەتیت بۆ دەبەم" (العطار، د.ت: ١٠٨)

٤.   تەوەری دوەم: ناساندنی سۆفی وەك كەسایەتییەكی پیرۆز

لەپێشتردا ئاماژەمان بەچەند پێناسەیەكی سۆفیگەری كرد لەلایەن چەند گەورە سۆفییەك، چەندین پێناسەی دیكەی هاوشێوە لەسەرچاوەكان بەرچاو دەكەون، كە دەبنە بنەمایەك بۆ زیادەڕەوی لە ڕێزگرتن و خۆشەویستی بۆ ئەزمونە ئاینییەكە، بەهەمان شێوە ناساندنی سۆفییش وەك پالەوانێكی كارای نێو كایە ئاینییەكە، بواری ڕەخساندوە لە بەرتەسك كردنەوەی مەودای پرسیاركردن و هەلوەستە لەسەر كردنی، ئەمەش شێوازێكی بەرهەمهێنانی ئەو كلتورە پیرۆزەیە، كە ئێمە دەمانەوێت جەختی لەسەر بكەینەوە، بوەتە هەلگری ناسنامەیەكی ئەوتۆی جیاواز لە مەردومانی دیكە، بەمەش هەموو كردار و ئاكارەكانی جێگەی باوەڕی لایەنگرانی دەبێت بەبێ پرسیاركردنی چۆن؟ بۆچی؟ كەی؟ لەكوێ؟ ...هتد.

دەتوانین بڵێین ناساندنی كەسایەتی سۆفی لە بەرهەمهێنانی كلتوری پیرۆزكردن، كەمتر نییە لە ڕۆڵی پێناسەی سۆفیگەری، كە پێشتر ئاماژەمان پێدا، چونكە ئەگەر سۆفیگەری ڕێكخستنی پەیوەندییەكانی نێوان سۆفی و خودا بێت، ئەوا سۆفی دەبێتە ئەو كارەكتەرەی ڕۆڵی سەرەكی دەبینێت و پەیوەندییەكی ڕاستەوخۆی بەو زاتەوە هەیە، ئەمەش لەناوەڕۆكدا بەخشینی شكۆمەندییە بەو كارەكتەرە و تۆخكردنەوەی پیرۆزییە بۆ ئەو كەسایەتییە، چونكە سۆفی بونەوەرێكی ئەوتۆیە لەسەروی توانستی عەقلی و پرسیارەوە گوزارشت لەخۆی دەكات .

هجویری لەناساندنی سۆفیدا، دەڵێت: "فالصوفي: هو الفاني عن نفسه، والباقي بالحق، قد تحرر من قبضة الطبائع، واتصل بحقيقة الحقائق" (١٩٧٤: ٢٣١)، ئەو دەقە گوزارشتە لە ڕوتبونەوەی سۆفی لە هەموو سیفەتە مرۆییەكان و پچڕانی پەیوەندییەكانی بەتەواوی لەگەڵ دونیادا، لەم حاڵەدا دەگاتە حەقیقەتی خودایی، ئەم جۆرە دەستنیشانكردنە بۆ كەسایەتی سۆفی، بنەمای داڕشتنی پیرۆزی و دیاریكردنی ئاستی پێگەی ئاینی ئەو كەسایەتییەیە، بۆیە كار لەسەر بەرتەسك كردنەوەی مەودای گومان دەكات و سیستەمێكی سۆفییانە بەرهەمدەهێنێت، كە پابەند نەبون پێیەوە مەترسی لەسەر بیروباوەڕی ئاینی دروست دەكات، چەندین دەقی دیكە لەسەرچاوە سۆفیگەرییەكان، جەخت لەم دۆخە پاكیزەییەی سۆفی دەكەنەوە .

بایەزیدی بوستامی[2]، سۆفی دەخاتە ڕیزی منداڵێك، كە خودا خۆی پەروەردە كردنیان

Original Article | doi: 10.14500/kujhss.v1n1y2018.pp24-35

بگرێتە ئەستۆ (العطار، د.ت: ١١٤)، هەروەها پێناسەیەکی دیکەی هەیە، کە دەڵێت: "سۆفی کەسێکە لە ئاگاییدا تەنها خوا دەبینێ، لە بێئاگاییشدا لەگەڵ ئەوە، جگە لە خودا سەر و سەودای لەگەڵ شتێکی دیکە نییە" (ابن خميس، ٢٠٠٦: ٢٠١/١). یان سۆفی داشۆراوە لەهەموو سیفاتە مرۆییەکان، لەڕوی ڕوخسار و کرۆکەوە ئاوێزانی ئەخلاقی خودایی بوە (برادة، ١٩٩٧: ٢٧٩/٢)

هەروەها جونەید[3] سۆفی دەکاتە زەوییەك، هەرچەندە تۆوی ناپاکی لێ بچێنی، ئەو جگە لە شتی پاك هیچی لێناڕوێت (الذهبي، ١٩٩٦: ٦٧)، لێرەدا مەبەست لە پاکی بیرکردنەوەیە لەخودا و پەیوەستبونە بە فرمانەکانی، چونکە لەگوتەیەکی دیکەدا دەڵێت: "هەموو ئومەتێك چینێکی هەڵبژێرداوی تێدایە، هەڵبژێردراوی ئەو ئومەتەش سۆفییەکانن" (ابن الملقن، ٢٠٠٦: ١١١)

سۆفییەکی دیکە گوزارشت لەهەمان حاڵەت دەکات، گەلی سۆفییان دەخاتە ڕیزی ئەو کەسانەی خودا هەڵیبژاردون، دەڵێت: "خودا لە ناو هەموو ئومەتێکدا بڕێك ڕوخۆش و نەرمونیان لەناو دروستکراوەکانیدا هەڵدەبژێرێت، هەڵبژێردراوانی ناو ئومەتی محمد(د.خ)، سۆفییەکانن" (الشعراني، ٢٠٠٥: ١٣٧؛ الكلاباذي، ١٩٩٣: ٢٠)

بێگومان هەڵبژاردنی چینی سۆفییان لەلایەن خوداوە، بەرجەستەکردنی بەرهەمهێنانی تایبەتمەندێتییە بۆ ئەو چینە لە زۆر ڕووەوە، لێرەوە سۆفی لەپەیوەندییە دنیاییەکان دەردەچێت و دەگاتە ئاستێك، کە بتوانێت ڕوداوەکانی داهاتوو بخوێنێتەوە، زیاتر لەمەش ئاگادار بونی لەکار و جوڵەی فریشتەکان، وەك دەڵێن: حەقیقەتی سۆفی ئاگایی بونە لەهەموو فریشتەکان و ئەوشتانەی لە عەرشدا هەن، لە زاتی خۆیدا یەك یەکیان دەبینێت، تەنانەت دەتوانێت هەموو ئەو نهێنییانە ببینێت، کە لە (لوح المحفوظ) نوسراون (برادة، ١٩٩٧: ٢٧٣/٢). ئەوەی جێگەی سەرنجە، سۆفییەکان ویستویانە لەڕێگەی ئەو وەسفانە، ناسنامەیەك بۆ خۆیان دروست بکەن، کە گەیشتونەتە بەرزترین پلەی نزیك بونەوە لەخودا، مەرج نییە ئەو گوزارشتانەی سۆفی بەمانای پیرۆزکردن بێت، بەڵکو ئەوەی پیرۆزیی بەو تایبەتمەندییە دەبەخشێ، ئەو ناوەندە کۆمەڵایەتی- ئایینییە، کە سۆفییەکە لەخۆ دەگرێ.

ئەوەی زیاتر پرۆسەکەی ئاسانتر کردوە بۆ قبوڵکردن سۆفییەکان خۆیانن، چونکە لەناو خۆشیاندا جەختیان لە جێگیربونی کلتوری پیرۆزی کردوەتەوە، هەوڵیانداوە لەوەسفی یەکتردا ئەو بڕوایە دروست بکەن، کە نائاساین، جونەید لەوەسفی بایەزیدی بوستامی دەڵێت: "ئەو پیاوە خوراسانییە لەناو ئێمەدا، وەك جبریلە لەناو فریشتەکاندا" (العطار، د.ت: ١٨٣)، هەروەها موجاهەدە و تێکۆشان لەپێناوی خودا، پێگەیەکی بەهێز بۆ شێخ دروست دەکات و پیرۆزی پێدەبەخشێت، وەك شێخ عەبدولقادری گەیلانی لەبارەی شێخ عەدی[4] دەڵێت: "ئەگەر پێغەمبەرایەتی بە هەوڵ و تێکۆشان بوایە، دەبوایە بدرێت بە شێخ عەدی" (العسقلاني، ٢٠٠٨: ٢٢٨؛ الشعراني، ٢٠٠٥: ٢٠٣).

دواتر ئەو گوتارەشە تایبەتمەندییەکی بۆ ئەو کلتورە دروستکردوە، چونکە بۆ ڕابەرانی سۆفیگەری پاڵپشتییەکی بەهێزە تا ڕێز و خۆشەویستی بێسنوری موریدەکانیان بەدەستبێنن، دواجار ئەو کلتوری موجاهەدەیە لە خواپەرستیدا ڕەنگرێژی ناسنامەی پیرۆزی کەسایەتی سۆفی دەکات، لەلایەن موریدانیشەوە دەچێتە ئاستی پەرستن، بەتایبەتی لەبواری ئیلهام بەخشین، چونکە بەشی زۆری گەورە سۆفییان، لە ئامۆژگاری و ڕێنماییەکانیاندا جەختیان لەمە دەکردەوە هەموو ئەو زانست و شارەزاییانەی لەبواری ئاینی هەیانە، لەلایەن خوداوە پێیاندراوە (بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە: رستم، ٢٠٠٤: ١٨٤-١٨٥)، جەلالەدینی ڕۆمیش کامل بون و ڕاستێتی سۆفی یەکلا دەکاتەوە بۆ موریدانی و دەیبەستێتەوە بە بنەمای بیروباوەڕی ئاینی و دەڵێت: "هەر کەسێك شێخەکەی بەکەسێکی کامل نەزانێت، ئەوا کافرە (شیمل، ٢٠٠٦: ٢٣٠)

توێژەرێك بەڕونی ئەو دیاردەی هەڵسەنگاندوە، پێیوایە ئەو پیرۆزکردنە بەتەنها لەکاتی ژیانی سۆفی نامێنێتەوە، بەڵکو شوێنی ناشتنی ئەو کەسایەتییەش لە هی خەڵکی دیکە جیاواز دەبێت، خەڵکی دێنە سەر گۆڕەکەی و ئەو سەردانەش تێکەڵاوی سروتی کۆمەڵایەتی دەبێت؛ وەك ئەوەی باوەڕ بەمەرگی واقعیيانەی سۆفی نەکەن و هەولبدەن ناواقعیيانە بە زیندویی بیهێڵنەوە، بۆیە دەبینین گۆڕی زۆربەی گەورە سۆفییەکان، دەبنە مەزارگەی ناوەندە کۆمەڵایەتییەکان (لەشكری، ٢٠١٣: ٣٠٤). ئەگەر سەرنجی مەزارگەی شێخ عەدی بدەین، ئەو دۆخەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە، بە تێپەڕ بونی کات گۆڕەکەی بوەتە شوێنێکی پیرۆز و لەمردنیشیدا پیرۆزییەکەی لەدەست نەداوە، لەلایەن شوێنکەوتەکانی بوەتە شوێنی ڕوگە و جێبەجێکردنی فەریزەی حەج (ابن المستوفي، ٢٠١١: ١٠٥/١). دەتوانین بڵێین ئەو دیاردەیە، دەرەنجامی گوتاری ئەو سۆفییانەیە، کە لەمردنیشیاندا دەستیان لێهەڵناگرن و پشتیوانیان دەکەن، ئەوەتا سۆفییەك دەڵێت: "ئەولیا لەدوای مردنیان، سودیان زیاترە بۆ مورید، ئەوەندەی لەژیانیان سودیان پێگەیاندون" (الشعراني، ٢٠٠٥: ٤٠٦)

سۆفی وامان هەیە ڕایگەیاندوە بەرهەمەکانی لەژێر کاریگەری ئیلهامەوە نوسیوە، شێخ شەهابەدینی سوهرەوەردی[5] ئاماژەی بەوە کردوە کتێبی (حكمة الاشراق)ی لەڕێگەی ئەو ئیلهامانە نوسیوە، کە لەلایەن خودا بۆی هاتوە (المحمدي، ٢٠٠١: ١٤٠)، هەروەها ئیبن عەرەبی[6] سەرەڕای ئەوەی نکولی لەمە دەکات نێردراوی خودا بێت، بەڵکو تەنها وەك میراتگرێك پارێزگاری دوارۆژی خۆی دەکات، بەڵام جەخت لەمە دەکاتەوە هیچ یەکێك لە بەرهەمەکانی زادەی خەیاڵی خۆی نین، بەڵکو لەلایەن خوداوە بۆی هاتوە (المحمدي، ٢٠٠١: ١٥٩)، نوسینەکانی خۆی تا ئاستێك بەرز نرخاندوە گەورەتر لەئیلهام، کە هەموو زانستەکانی لە ڕێگەی چاوپێکەوتنی ڕاستەوخۆی لەگەڵ خودا وەرگرتوە (أبوزيد، ٢٠٠٢: ١٣١)، ئاماژە بەوەش دەکات پێغەمبەری (د.خ) لە خەوندا بینیوە، کتێبی (فصوص الحكم)ی لەدەستدا بوە، پێغەمبەر پێیڕاگەیاندوە ئەو کتێبە بگرە، خەڵك لێی سودمەند دەبن، ئەویش گوتویەتی: گوێڕایەڵی فرمانەکانی خوداو پێغەمبەرەکەیم (بدران، ٢٠١٣: ١٢٠)، کاریگەری ئەم گوتارە تەنها لەسەر ئاستە میللییەکە تەسك نەبوەتەوە، بەڵکو ئەم سنورەی تێکشکاندوە و چینی دەستەبژێرانی سۆفییانیشی خستوەتە ژێر کاریگەری خۆی، ئەو شێوازی گوتارە پرسیاری لای جەلالەدینی ڕۆمی وروژاندوە و دەڵێت: "دەکرێ پێغەمبەر نوح ٩٠٠ساڵ سەرقاڵی خوداناسی بوبێ و کتێبی (الرسالة) و (قوت القلوب)ی[7] نەخوێندبێتەوە" (شیمل، ٢٠٠٦: ٢٥)

ڕاستی و دروستی ئەو ڕاگەیاندنە گرنگ نییە، بەڵکو ئەوەی جێگەی بایەخە، کاریگەری ڕەهەندەکانی ئەو شێوە بیرکردنەوەیە لەسەر خەڵکانێك دەبێتە حەقیقەت و باوەڕی پێدەهێنن، دوای پەسەندکردنی ئەو بیرۆکانەش لای ئەو خەڵکانە، خاوەنی جاڕدانەکە بەچاوێکی ئاسایی سەیر ناکرێن و وشەکانی پیرۆزدەکرێن. ئەو پیرۆزکردنە تەنیا واتا و مەدلولەکان ناگرێتەوە، بەڵکو ئەگەری ئەوە هەیە داڵەکان پیرۆز بکرێن تا ئاستێك بەسەر مەدلولەکانیش دا زاڵ بن (مشەختی، ٢٠١١: ١٠٥)، نمونەیەکی

ڕونمان هەیە لەئاینی ئیسلامدا، بەسود وەرگرتن لە پەیوەندی زمانی عەرەبی بە سروش و ئاینی ئیسلام جارێ ئەوە لێدرا زمانی عەرەبی بەشێکە لەئایین و دەبێت بەهەمان پیرۆزی دەقە ئاسمانییەکان مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت، چونکە لەلایەن خوداوە هاتوە و بەکاملترین شێوە خولقێنراوە، تا ئەو ئاستەی زمانی بەهەشتە، بۆیە لەسەرەتای بلاوبونەوەی ئاینی ئیسلام بەشێکی زۆری موسولمانە ناعەرەبەکان هەولی فێربون و شارەزابونی ئەو زمانەیانداوە (وردی، ١٩٩٤: ٦٦)

ئەو شێوازی گوتارە، کاریگەری ڕاستەوخۆی لە سەر مورید و شوێنکەوتوان هەبوە، نوسەری بەرهەمەکە، هێندەی بەرهەمەکە پیرۆز دەبێت و کاریگەرییەکەی پەڕیوەتەوە بۆ شێخ و تەریقەتەکانی دیکە، چونکە لەو گوتارانەدا شێخی سۆفی، بەهۆی پیرۆزی بەرهەمەکانی وەك مەرجەعێك پێناسەی خۆی کردوە، مەرجەعیش لەکۆی کایەکانی ژیاندا دەبێتە پیرۆزییەکی دەست بۆ نەبراو پیرۆزکراو، چونکە دواجار هەموو مەرجەعێك بەشێوەیەك لەشێوەکان پیرۆز دەکرێن.

هەرچەندە دەکرێت ئەو سۆفییانە لەکرۆکدا وەك ئاماژەیەك مەبەستێکی مەجازیان هەبێت و دور بێت لە تێگەیشتنی شوێنکەوتەکانیان، یان یاریکردنێکی زمانەوانی بێت تا کەسی بەرامبەر سەرسام بکەن، بەمەش لەزهنی گوێگر تێڕوانینێکی نامەنتقی دروست دەبێت ، کە دورە لەو مانا حەقیقییە دیاریکراوەی کە سۆفی مەبەستییەتی (شیمل، ٢٠٠٦: ١٨)

بەڵام ئەوەی گرنگە تێگەیشتنی ڕوکەشیانەی ئەو دەقانە، وێنایەکی خەیالکردی ئەوتۆ لەئاستە میللییەکەدا دروست دەکات، دورە لەکەموکوڕی و هاوتا کردنیانە لەگەڵ دەقە ئاینییەکان، سەرەڕای ئەوەی خاوەنی ئەو جۆرە نوسینانە، دەبێتە سەرمایەیەکی ڕەمزی و کەسایەتییەکی ڕۆحانی و پیرۆز، کە متمانەیەکی ڕەها لەکۆمەڵدا دروست دەکات، بەتایبەت لەلای پەیڕوکارانی تەریقەتەکان، چونکە بەشی زۆری کۆمەلگا لەئاستی ڕوخساری دەرەوەی دیاردەکە دەمێنێتەوە و دەکەوێتە ژێر کاریگەری دەرکەوتەکانی، چ هەلسوکەوتی ڕۆژانەی سۆفی بێت، یانیش جۆری بەرهەمهێنانی بۆ پیرۆزیی و وێناکردنی پەیوەندییان بەبواری خودایەتی و نواندنی کردەکییانەی ئەو پەیوەندییە (لەشکری، ٢٠١٢: ٣٠٢)

هەندێکجار سۆفی پەیوەندییەکانی لە مەودا ئاساییەکان فراوانتر نیشانداوە، سنوری مرۆڤی تێپەڕاندوە و فریشتەکان سەردانیان کردوە، وەك لە کتێبی (تذکرة الاولیاء) هاتوە، گوایا کەسێك لە بایەزیدی بوستامی پرسیوە خەلکانێکی نەناسراو سەردانت دەکەن لەسەر شێوەی مرۆڤ، لە وەڵامدا گوتویەتی: ئەوانە لە فریشتەکانن دیدارم لەگەڵ دەگرن، پرسیاری ئەوەم لێدەکەن چ پێویستییەکم هەیە لە زانستدا؟ منیش وەلامیان دەدەمەوە (العطار، د.ت: ١٩٥)

ئەوەی جێگەی سەرنجە، ئەم گوتارە نەك تەنها بۆ نەهێشتنی گومانە دەربارەی بەرهەمەکانی ئەو ئەزمونە ئایینییە، بەڵکو سروشتێکی ئیلاهییانە دەداتە پاڵ کەسایەتی سۆفی و پیرۆز دەبێت، دەبێتە جێکەوتەی بەرهەمهێنانی کلتورێکی ڕێزلێگیراو، جگە لەمەش کۆی ئەزمونەکە دەچێتە ئاستێکی بەرزتر لەوانی دیکە، ڕەهەندەکانی ئەم جۆرە بیرکردنەوە، کاریگەری لەسەر بیرکردنەوە و هەڵوێستی کۆمەلگا دەبێت و خۆی لە ڕیزبەندییەکی ئایینی تۆکمە و پیرۆزکراو دەبینێتەوە، دواجار بەرهەمەکانی سەر بەو کایەش لەلایەن بڕوادارانیان دەبێتە گەنجینەیەکی پیرۆز.

لێرەوە سۆفی، دەبێتە کەسایەتییەکی پیرۆز و خاوەن پێگەیەکی بەرزی ڕێزدار، ئەو ڕێزدارییەی بەتەنها لەئاستی میللیدا نامێنێتەوە، بەڵکو چینی دەسەلاتداران و دەستەبژێرانیش جیاوازتر لەکەسانی ئاسایی مامەلەیان لەگەڵدا دەکەن، نمونەیەکی زۆر ڕونی ئەو حاڵەتە، کاتێك شێخ عەدی سەردانی شاری موسل دەکات، فەرمانڕەوای شاری موسل، پێش خەلکی شارەکە دەکەوێت بۆ پێشوازی کردن و دەست ماچکردنی ئەو کەسایەتییە (القادري، ٢٠٠٨: ١٢٣)، دیارتر لەمەش، خەلیفە (المستنجد باللە)ی عەباسی (٥٥٥-٥٦٦ز/١١٦٠-١١٧١ز)، کە بالاترین دەسەلاتی دەولەتی ئیسلامییە لەبەغدا، داوەتێك ڕێکدەخات و زاناو شێخەکانی عێراق بانگ دەکات، کە شێخ عەدی یەکێکە لەوانە (العسقلاني، ٢٠٠٨: ٢٣٢؛ الیافعي، ٢٠٠٦: ٩٣). لەمەوە بۆمان ڕوون دەبێتەوە، ئەگەر ئەو ڕێزگرتنەی خەلیفە بەهۆی پێگە کۆمەڵایەتییەکەشیان بوبێت، لەکاتێکدا خاوەن پێگەی جەماوەری و کاریگەرن لەنێو کۆمەلی موسولمانانیدا، بەشێکیشی پەیوەستە بە ڕێز و خۆشەویستی خەلیفە بۆ ئەو کەسایەتییانە.

بۆیە دەبینین لەلایەن موریدەکان، یان خودی سۆفییەکان خۆیشیان، ئەوەندەی بۆیان بکرابوایە ناوی سۆفییەکانیان دەخزاندە ناو زنجیرەی بنەماڵە بڕوادارە ناودارەکان، یان ڕەچەلەکیان دەگەڕاندەوە بۆ یەکێك لە خزمە نزیکەکانی پێغەمبەر، بۆ ئەوەی لەڕێگەی دروستکردنی ئەو شەجەرەیە، پیرۆزی کەسایەتی سۆفی تۆختر بکەنەوە بۆ زیاتر تۆخکردنەوەی پیرۆزی و (برۆنسن، ٢٠١١: ١٢٦/٢)، ئەمەش لەپێناوی ڕەوینەوەی گومان و سەلماندنی پاکیزەیی کەسایەتی سۆفی.

لێرەوە پانتایی سۆفیگەری سنورێك ناهێلێتەوە بۆ گومان و دودڵی موریدەکان، باوەڕی میللیانەی کەرامەتنوێنی شێخ و سۆفییەکان دەبێتە کارێکی ئاسایی، لەسەر دەستی گەورە سۆفییەکان چەندین کەسایەتی هەن، کە بەتەنها ئاماژەیەکی شێخ هیدایەتییان وەرگرتوە، بەپێی گوتەی سۆفییەکان ژیانیان لەتاریکی و نەزانییەوە گۆڕاوە بۆ ژیانی ڕوناکی و بون بە پیاوچاك (بڕوانە: بدران، ٢٠١٣: ٩١).

٥. تەوەری سێیەم: ڕۆڵی کەرامات لە پیرۆزکردنی کەسایەتی سۆفی

کەرامات یەکێکە لەو پرسە ئالۆزانەی لەنێو کلتوری سۆفیگەریدا، گفتوگۆی زۆر و تێڕوانینی جیاوازی دروستکردوە، هەریەکە لە سۆفییەکان و نوسەرە ئیسلامییەکان و کۆمەلناس و سۆسیۆلۆژیستەکان دیدی جیاوازیان هەیە سەبارەت بەو پرسەو لەگۆشەنیگای خۆیانەوە شرۆڤەی دەکەن، بەشێکیان ئەو کارە دەخەنە پاڵ چیرۆك و ئەفسانە کۆنەکان، پێیانوایە کاریگەری پێداویستییەکانی خەیاڵی کۆمەلگە و ئەفسانە، بنەمای سەرەکین لە بەرهەمهێنانی، چونکە دواجار ڕۆڵی ئەفسانە دەبینێت، وەك چۆن لەکۆمەلگە تەقلیدییەکان ئەفسانە ئامرازی فێرکردنە و بەشێکە لەپێکهاتەی بیرکردنەوەی دەستەجەمعی، کەراماتیش هەمان ڕۆڵ دەبینێت لەمێژودا. بۆچونێکی دیکە کەرامات دەخاتە پاڵ سیحر و جادوو، پێیوایە کە هەموو ئەو سەرگوزشتە و چیرۆکانەی لە سۆفییەکان دەگێڕنەوە بەشێکە لەو چاو بەستەگییەی کە ساحیران و جادوگەران بەهۆی فێڵ و مەکرەوە دەینوێنن (بۆزانیاری زیاتر بڕوانە: شغموم، ١٩٩٢: ٨٧-٩٢).

هەرچەندە لەو توێژینەوەیەدا کاری ئێمە نییە شرۆڤەی ئەو دیاردەیە بکەین، بەڵام ئەگەر سەرپێییانە بڕوانین، بەهۆی ئەوەی سۆفیگەری ئیسلامی وەك ئەزمونێکی ئایینی، بەشێکە لەبیروباوەڕی ئەو ئایینە و کاریگەری ڕێساو بنەماکانی بەسەردا ساغ دەبێتەوە، کاریگەرە بە بونیادە ئەفسانەییە ئاینییەکە، گێڕانەوەی هەمان کلتوری موعجیزەی

پێغەمبەرانە و لاسایي کردنەوەی هەمان ئەزمونی ئەوانە، لەبەرگێکی دیکەدا، بۆیە دەتوانین بڵێین ئەوەندەی ڕەگەزی موعجیزەی پێغەمبەران زاڵە بەسەر چیرۆکە کەراماتییەکان، ئەوەندە سیحرو جادو نەیتوانیوە کاریگەری دروست بکات بەسەریدا، دواجار بونیادە ئەفسانەییەکانیش بەشێك لەبیروباوەڕە ئاینییە ئاسمانییەکانیش پێکدێنن، کە بەپێی تێڕوانینی ئایینی حەقیقەتێکی ڕەهایان هەیە (بڕوانە: شغموم، ١٩٩٢: ٦٥).

کەرامات یەکێك لە بنەما گرنگەکانی بواری سۆفیگەرییە، کارێکە ئەنجامدانی لەتوانای هەموو کەسێك نییە، سنوری نەریتە ئاساییەکانی تێکشکاندوە و توانایەکە لەسەروی توانای مرۆڤی ئاسایي، کە لە پانتایي سۆفیگەریدا پێیدەوترێت باوشکێنی(خرق العادة)، بەو مانایەی ئەنجامدان و بەدیهێنانی لەتوانای کەسی ئاسایي نییە، وەك مردو زیندوکردنەوە، یان ئەنجامدانی کارێك لەدەرەوەی سنوری زەمەن و شوێن، زۆر نمونەی دیکە، کە لەسەرچاوە سۆفیگەرییەکان هەن، مرۆڤی ئاسایي توانای ئەنجامدانیان نییە و لەدەرەوەی نەریتە باوەکانی ژیان ئەنجام دەدرێن (الرازي، ٢٠٠٢: ٢٥٦؛ نەقشبەندی٢٠١٥: ٣٢٣).

کەرامات هاوشێوەی موعجیزەیە، بەڵام کەرامات تایبەتە بە سۆفی و پیاوچاکان، موعجیزە تایبەتە بە پێغەمبەران، لەگەڵ ئەوەی هەردو کارەکە هەمان ڕۆڵی ئایینی دەبینن، هۆکارێکن بۆ باوەڕهێنان و دروستی بیروباوەڕی ئایینی، واتا بەلگەن بۆ سەلماندنی بنەماکانی ئایین وەك حەقیقەتێکی ڕەها (النبهاني، ٢٠٠٢: ٢٠/١).

جیاوازی نێوان ئەم دو کارە لەمەدا خۆی دەبینێتەوە، دەبێت سۆفی کارایيەکەی بشارێتەوە، تەنها بەپێی پێویستییە ئاینییەکان کەرامات بنوێنێت و دەریبخات، لەلایەن خوداوە سزا دەدرێن ئەگەر کەراماتەکانیان بەبێ هۆکار دەربخەن، لەکاتێکدا سزای پێغەمبەران دەدرێت ئەگەر موعجیزەکانیان بشارنەوە، سۆفییەك بەڕونی ئاماژەی بەوە کردوە، دەڵێت: "خودا لەسەر پێغەمبەرانی پێویست کردوە موعجیزەکانیان ئاشکرا بکەن، بەڵام وەلی و پیاوچاکان دەبێت کەراماتیان بشارنەوە، تا مەردوم فریو نەدەن" (الرازي، ٢٠٠٢: ٢٥٦).

گرنگتر لەمەش کەراماتی وەلی لەتێڕوانینی سۆفیگەریدا درێژەدانە بە موعجیزەی پێغەمەرەکەی، ئەو بەردەوام بونە بۆ پشتڕاستکردنەوە و گرنگیدانە بە میراتە ئاینییە ڕاستەقینەکە (الرازي، ٢٠٠٢: ٢٥٦)، لەکتێبی (جامع کرامات الاولیاء)، بەڕونی ئەو بابەتە ڕونکراوەتەوە، باس لەمە کراوە کەرامات لاسایي کردنەوەی موعجیزەی پێغەمبەرانە، ئاماژە بەوەش کراوە، دەرکەوتنی کەرامات لەسەر دەستی وەلی ڕێگە پێدراو نییە، ئەگەر بانگەواز نەبێت بۆ دینی پێغەمبەرەکەی، بەمەش کەرامات دەبێتە موعجیزە، بۆ پشتڕاستکردنەوەی ڕاستێتی پێغەمبەر و پەیامەکەی، بەمەش هێز دەبەخشێت بە کەسایەتی سۆفی (النبهاني، ٢٠٠٢: ٢٠/١).

نوسەرێکیش ئەوەی دوپاتکردوەتەوە، بەهۆی ئەوەی لەتێڕوانینی سۆفیگەری، سۆفی میراتگری پێغەمبەرە، بۆیە دەتوانێت لاسایي موعجیزەکانی بکاتەوە و کەرامات بنوێنێت، چونکە هەمان ئەرکی موعجیزە بەجێدەهێنێت، ڕاستی و دروستی هەمان ئایین و ڕاستگۆیي پێغەمبەرەکەش دەسەلمێنێت (شغموم، ١٩٩٢: ١٠٣).

مانای وایە ئەو ئەزمونە ئاینییە بەمانا فراوانەکەی بەرجەستەبونی پەیوەندی نێوان خودا و سۆفییە، لەسەر بنەمای ئەو پەیوەندییە ڕێکخراوە جێگیرە، ئاستی بڕواداری ئایینی دیاریدەکرێ (الیاد، ١٩٩١: ٨٩)، لەو ڕوانگەیەوە، کاتێك سۆفی لەڕێگەی کەرامات لاسایي موعجیزەکانی پێغەمبەر دەکاتەوە، دوبارە کردنەوەی زەمەنێکی تایبەتە بۆ هەموو بڕوادارێك، ئەمەش ئەنجامدانی کارێکی پیرۆزە، بەهەمان شێوە سۆفی دەبێتە وێنەیەکی نمونەیي کەسایەتی پێغەمبەر، کەراماتیش وێنەیەکی لەبەرگیراوەی موعجیزەیە بەهەندێك کەمو زیاد کردن و ڕازاندنەوەی (بڕوانە: شغموم، ١٩٩٢: ١٠٣-١٠٥)، بۆیە دەتوانین بڵێین کەرامات تەنها بەرهەمهێنانەوەی موعجیزە نییە، بەڵکو سۆفییش لەدیدی شوێنکەوتوانی، پێگەی بەرز دەبێتەوە بۆ ئاستی پێگەی پێغەمبەر و پیرۆز دەبێت، چونکە ئەوەندەی جەخت لەتوانا و بەرەکەتی سۆفی دەکاتەوە، ئەوەندەش پێگەکەی بەرز دەکاتەوە و دەبێتە هێزێك لەخزمەتی پیرۆزکردنی.

وادیارە بەستنەوەی کەرامات بە موعجیزە لەلایەن بەشی زۆری سۆفییەکان، بۆ سەلماندنی ڕاستێتی کەرامات دەگرێتەوە، لەلایەکی دیکەوە دەیانەوێت پێگەی سۆفی ببەستنەوە بەڕەهەندی ئایینی و ناسنامەیەکی پیرۆزی بۆ داڕێژن، گەورە سۆفییەك دەڵێ: "موعجیزە بۆ پێغەمبەرانە و کەرامات بۆ پیاوچاکان، ئەرکی موریدیش پالپشتی کردنیانە" (الرازي، ٢٠٠٢: ٢٥٥).

تێڕوانینی سۆفییانەش بۆ کەرامات سەقامگیرە و ڕەتکردنەوەی مەحالە، تەنانەت هەندێك لە سۆفییەکان باوەڕبون بەو بنەمایە بەبەشێك لەبیروباوەڕی ئایینی دادەنێن و ڕەتکردنەوەی کاریگەری لەسەر بڕوای ئایینی دەبێت، گەورە سۆفییەك دەڵێ: "ئەوەی باوەڕی بە کەرامات نەبێت کافرە" (السبکي، ١٩٦٤: ٣١٤/٢).

لە سەرچاوەکانی سۆفیگەریدا زۆرێك لە سۆفییەکان ئاواتیان خواستوە توانای ئەو کارەیان نەبوایە و لەو بوارەدا کارامەییان نەبوایە، ئەمەش لەترسی خۆنواندن و غرور، یان دەرخستنی نزیکیان لەخودا، کە گوزارشتە لە نیشاندانی خواپەرستی (بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە: الکلاباذي، ١٩٩٣: ٧٩-٨١؛ ابن الزیات، ١٩٩٧: ٥٤-٥٥)، ئەم گوتارەی سۆفییەکان دەربڕینێکە بۆ بەخشینی پیرۆزی بەو کارە، چونکە جەختکردنەوەیە لە جێبەجێ کردنی ئەرکێکی ئایینی و لەخۆگرتنی کارێکە، کە بەبێ ویستی خۆی خراوەتە ئەستۆی بۆ پشتڕاستکردنەوەی بەلگە ئاینییەکان.

دەتوانین لەهەردو سەرچاوەی سۆفیگەری (اللمع)، (التعرف لمذهب اهل التصوف)، باشتر ئەو بنەما گرنگە بخوێنینەوە (الطوسي، ١٩٦٠: ٣٩٠-٤٠٥؛ الکلاباذي، ١٩٩٣: ٧٩-٨٨)، سەرەڕای چەندین سەرچاوەی دیکە[٨]، کە نمونە گەلێکیان تێدایە باوەڕ و متمانەی پەیڕەوکارانی ئەو بوارە ڕوون دەکەنەوە و پانتاییەکی فراوانی ئەو سەرچاوانە تەرخانکراوە بۆ جێگیر بون و سەلماندنی ئەو بنەما گرنگە، کە خۆی لە چەندین چیرۆك و بەسەرهاتی جۆراوجۆری سۆفییان دەبینێتەوە، ئەوەتا سۆفییەك دەڵێت: ئەوەی لەدونیا ماوەی ٤٠ ڕۆژ بەڕاستگۆیي و لەدڵەوە زوهدی کرد، ئەوا کەرامات دەنوێنێت، ئەگەر نەیتوانی کەرامات بنوێنێت ئەوا بەڕاستگۆیي زوهدی نەکردوە (الطوسي، ١٩٦٠: ٣٩٠)، یان شبلي دەڵێت: وەلی ئەگەر نەتوانێت کەرامات بنوێنێت ئەوا ڕاستگۆ نییە(الشعراني، ٢٠٠٥: ١٥٦)، ئەو گوزارشتە پشتڕاستکردنەوەی بنەمای کەراماتە، شەرعیەتدانیشە بە ڕەوایي ئەو کارە ناسروشتییانە لەچوارچێوە ئاینییەکەدا، بۆیە توێژەرێك پێیوایە ئەرکی سەرەکی کەرامات لەسۆفیگەریدا سەلماندنی پیرۆزی بکەری کارەکەیە (بدران، ٢٠١٣: ١١٩).

ئێمە نامانەوێت لە چۆنیەتی سەرهەڵدان و ڕاستێتی ئەو دەرکەوتە ئاینییە بکۆڵینەوە، ئەوەی ئێمە مەبەستمانە ڕۆڵی ئەو بنەمایەیە لە پیرۆزکردنی کەسایەتییەکان لەسۆفیگەریدا، چونکە چیرۆك و بەسەرهاتی جۆراوجۆر هەن جەخت لە توانای نائاسایي کەسایەتییە سۆفییەکان دەکەنەوە، شەعرانی بەسەرهاتێك دەگێڕێتەوە لە سۆفییەك، کاتێك لە دەریادا

Original Article | doi: 10.14500/kujhss.v1n1y2018.pp24-35

نقوم بوە، سەفەری کردوە بۆ بەغدا و ژنی هێناوە، شەش ساڵ لەگەڵ هاوسەرەکەیدا ماوەتەوە و منداڵیان بوە، دواتر سەری لەئاوەکە دەرهێناوە و جلەکانی لەبەر کردوە، کاتێك بەسەرهاتەکەی بۆ خەلك گێڕاوەتەوە باوەڕیان پێنەکردوە، دوای ماوەیەك دەرکەوتوە ژنەکە لەگەڵ منداڵەکانی سەفەری میسریان کردوە، لەژنەکەیان پرسیوە ئەویش پشتڕاستی بەسەرهاتەکەی کردوەتەوە، گوایا لای زانایانی ئەو سەردەمە لەو سۆفییە مارەکراوە (الشعراني، ٢٠٠٥: ٤٢٣).

بەسەرهاتێکی دیکەی هاوشێوە لە زمانی موریدێك دەگێڕێتەوە، شێخێك نوێژی عیشای لەماڵەکەی خۆی کردوە لەمیسر، لەگەڵ ئەو موریدەی چوەتە مەککە و لە کەعبە نوێژێکی درێژی کردوە، دواتر سەردانی شاری مەدینەی کردوە و زیارەتی گۆڕی پێغەمبەری کردوە، هەر لەم شەوەدا چوەتە شاری قودس و نوێژی کردوە، پێش نوێژی بەیانی گەیشتوەتەوە ماڵەکەی خۆی، بێئەوەی هەست بەماندو بون بکات (الشعراني، ٢٠٠٥: ٢٢٢). باسی هەمان شێخ دەکات لەفێرکردنی زمانی قسەکردن، ئەگەر کەسێکی عەرەب بیویستبوایە زمانی عەجەمی فێر ببێت، یان بەپێچەوانەوە، تەنها بە فویەکی ئەو شێخە دەیتوانی بەشێوەیەکی ڕەوان بە زمانەکە قسە بکات، وەك ئەوەی زمانی دایکی بێت (الشعراني، ٢٠٠٥: ٢٢٢)

شێخێکی دیکە، بەبێ لەبەرچاو گرتنی کات و شوێن، تەنها بەناوی خودا هێنان توانیویەتی داواکاری دایکێك جێبەجێ بکات کە کوڕەکەی لەلای فەرەنگەکان زیندانی بوە و بۆی هێناوەتەوە (الشعراني، ٢٠٠٥: ٤٢٣).

لەپشت ئەم بەسەرهاتانەوە دەتوانین توانای کەسایەتی سۆفی بخوێنینەوە، بەشێوەیەك کات لەم پانتاییەدا بونی نییە، بەڵکو دەتوانێت کاتی ئاسایی کورت بکاتەوە لە ماوەیەکی درێژ بۆ کاتێکی کورتی دیاریکراو، وەك لەهەمان سەرچاوە گوتەی سۆفییەکی هێناوەتەوە کە دەڵێت: "وەلی خودا ویلایەتەکەی ڕاست نییە، ئەگەر لەهەموو نیوەڕۆیەکی ڕۆژی هەینی لە مەککە ئامادە نەبێت و بۆ نوێژی بەکۆمەل دوا بکەوێت" (الشعراني: ٢٠٠٥: ١١٨)، مەودای شوێنیش دەکەوێتە بازنەی ئیرادەی سۆفی و بەپێی ویستی خۆی بەرتەسکی دەکاتەوە، وەك مەعروفی کەرخی لەشەوێکدا، لەبەغدادەوە چوەتە شاری مەککە و سەردانی مالی خودای کردوە، هەر لەو شەوەدا گەڕاوەتەوە بەغدا (الرازي، ٢٠٠٢: ٢٦٢).

تەنانەت لەهەندێك کاتدا ڕوداو و بەسەرهاتەکان لەو پانتاییەدا سنوری ڕەهەندە ئایینەکانی تێپەڕاندوە، دەخوازێت تواناکانی بگەیەنێتە ئاستی توانا خوداییەکان، گەیشتوەتە ئەو ئاستەی زانیارییەکانی مەودا شەرعییەکان تێکبشکێنێت، شارەزایی لەجیهانی فریشتەکان هەبێت و بتوانێت قسەی فریشتە و ڕەگەزەکانیان جیا بکاتەوە، تەنانەت زانیاری لەسەر هەڵسەنگاندنی کردەوەکانی مرۆڤ هەبێت لەڕۆژی دواییدا (السجلماسي، ٢٠٠٢: ٦).

بەلای ئێمەوە گرنگ نییە ئەو بەسەرهاتانە ڕاستن، یان بەرهەمی خەیاڵی کەسانێکن، ئەوەی گرنگە، ئەو بەسەرهاتانە بنەمای دروست بونی کەسانێکن توانایەکی نائاساییان هەیە، کە ئەویش توانایەکی ئایینییە، ئەویش پەیوەندی بە مەقامی سۆفییانێکەوە هەیە، کە پێشینەیەکی مێژویی ئایینییان هەیە، لەلایەکی دیکەوە، گێڕانەوەکەش تێڕوانینێکە لەسەر بنەمای خەیاڵی ئایینی بنیادنراوە.

یەکێك لە تایبەتمەندییەکانی دیکەی وەلی و پیاوچاکان لەسۆفیگەریدا، توانای چاککردنەوەی نەخۆشە، ئەو توانایەش بەهۆی چڕبونەوەی باوەڕێکی زۆر لەدڵیدا بەرجەستە بوە، لەگێڕانەوەیەکی شەعرانی توانای شێخ گەیشتوەتە ئاستێك بتوانێت ململانێ لەگەڵ فریشتەی مردن بکات، گوایە کەسێك بەناوی ئەحمەد، نەخۆش دەکەوێت و فریشتەی مردن لە سەرەمەرگدا دێت بۆ ڕۆحکێشانی، بەڵام شێخەکە داوای لێکردوە بگەڕێتەوە لای خودا، فریشتەکەش گەڕایەوە و فەرمانەکەی هەڵوەشاندەوە، لەگێڕانەوەکەدا ئاماژە بەوە دەکات نەخۆشەکە چاك دەبێتەوە، دوای ئەو ڕوداوە زیاتر لە ٣٠ ساڵ ژیان بەسەر دەبات (الشعراني: ٢٠٠٥: ٤٩٥)، سەرەڕای ئەوەی سۆفییەك بەتەواوی بڕواوە باس لەتوانا و هێزی هەندێك وەلی دەکات، کە سنوری توانای مرۆڤی ئاساییان تێپەڕاندوە و توانای گێڕانەوەی بینایان هەبوە بۆ نابینا و مردویان زیندو کردوەتەوە (السجلماسي، ٢٠٠٢: ٢٥)، یەکێك لەموریدەکانی شێخ عەدی، بەوپەڕی بڕواوە بەسەرهاتێکی لێدەگێڕێتەوە کە توانیویەتی مردو زیندو بکاتەوە (التادفي، ١٩٥٦: ٨٦؛ العسقلاني، ٢٠٠٨: ٢٤٦).

ئەو دیاردەیە لەزۆربەی تەریقەتەکاندا بوەتە حەقیقەتێکی مێژویی و چەندین سیفاتی خودایی دراوەتە پاڵ ئەو کەسایەتییانە، هۆکاری سەرەکیش بۆ متمانەی پەیڕەوکاران و موریدانی ئەو کەسایەتییانە، بونی ئەو چیرۆك و بەسەرهاتانەیە، کە بۆ شێخ و سۆفییەکانیان دروستکراوە، ئەو حەقیقەتە ڕۆڵێکی گرنگ و بەرچاوی هەیە لەلای مورید و شوێنکەوتوان، بەهۆی ئەوەی بەشێکە لەجیهانی فراوانی هەستپێکراوی شێخەکان، کە پێکهاتەیەکی ئالۆزە و لەدیدی سۆفیگەرییەوە ئەو هێزەی لەتوانا خوداییەکان وەرگرتوە (جاداللە، ١٩٩٠: ٤٣)، بەمانایەکی دیکە ئەوەی پەیوەستە بە بونیادی ئەو باوەڕە، پەیوەندی تایبەتی نێوان شێخ و خودایە لەبەرهەمهێنانی کەرامات، ڕۆڵی پێشەوایەتی کەسایەتی شێخی کردوەتە پرۆسەیەکی ئاسانتر قبولکراو.

ئەوەی جێگەی سەرنجە بەتێپەڕبونی زەمەن، قبولکردنی کەرامات دەبێتە پرۆسەیەکی ئەخلاقی و دەست بەسەر هوشیاری تاکەکانی بڕوادارانی دا دەگرێت، ئیدی بەهەمان شێوەی سیستەمە ئایینییەکان وێنایەکی پیرۆز بەرهەمدەهێنێت، کە ناتوانرێت ڕەتبکرێتەوە.

هەموو ئەو بەسەرهاتانە و چەندانی دیکە ئاماژەن بۆ پێگەی سۆفی وەك کەسایەتییەکی خاوەن توانای سەرو مرۆڤ، دەبێت ئاماژە بەوەش بکەین کە موریدەکان باوەڕێکی ڕەهایان بەهەموو ئەو چیرۆکانە هەبوە و بە حەقیقەتێکی ڕەهایان بینیوە، بۆیە هەموو ئەوانە بونەتە کەرەسەیەکی سەرەکی بۆ بەرهەمهێنانی کلتوری پیرۆزکردنی کەسایەتییەکان، چونکە دواجار ملکەچی ئەو پیرۆزییە دەبن، ئەو ملکەچییەش لەئەنجامی کەمی توانای موریدە لە تەفسیرکردن و خوێندنەوەی کەسایەتی سۆفی، یان درکنەکردنی بە جەوهەری ڕوداوەکان، وایکردوە متمانەی بەخۆی نەمێنێت و تەسلیمی ڕاستێتی ڕوداوەکان بێت، چونکە دواجار ئەو وێناکردنەی مرۆڤ، کە پیرۆزی بەرهەمدەهێنێت، لەهەر کایەیەکدا، بەرەنجامی کەمی زانیاری مرۆڤە بەرامبەر بە خودی خۆی، ئنجا نەبونی توانای تەفسیرکردنی پیرۆزکراوەکە (قەرەداغی، ٢٠١٢: ١٧).

موریدەکانیش خۆیان بەشێك بونە لە پرۆسەی بەردەوامێتی گێڕانەوەی ئەو بەسەرهاتانە، ئامانجی سەرەکیش لەم پرۆسەیە پەڕینەوەیە لە باوەڕی تاکێتییەوە بۆ باوەڕی دەستە جەمعی، چونکە بەردەوامیدان بە گێڕانەوەی بەسەرهاتەکان، دروستکردنی وێنایەکی ئەفسانەییە بۆ کەسایەتییەکان و سەرسام کردنی بەرامبەریشە، لەم پرۆسەیەدا هەمیشە مەزنەکان مەزنتر دەبن و پیرۆزی کەسایەتییەکانیش زیاتر دەردەکەون، بەمانایەکی دیکە باوەڕدار و موریدانی سەر بەم کایە ئایینییە، دەیانەوێت زۆرترین

باوەڕداری هاوشێوەی خۆیان بەرهەم بێنن، ئەگەر سەرنج بدەین ئەو حاڵەتە لەکۆی بیروباوەڕەئاینییەکان پیادە دەکرێت، چونکە گونجاو نییە بیروباوەڕی ئایینی لەچوارچێوەی تاك سنوردار بکرێت، بەڵکو بۆ بەردەوامی و درێژەدان بەم باوەڕە هەول دەدات زۆرترین تاکی کۆمەلگە بخاتە ژێر کاریگەری خۆیەوە (السواح، ٢٠٠٢: ٤٩).

گێڕانەوەی بەردەوامی کەرامات و بەسەرهاتەکان یەکێکە لە بنەما سەرەکییەکانی کلتوری سۆفیگەری، سەرچاوە سۆفیگەرییەکان مەودایەکی فراوانیان بۆ ئەو بنەمایە تەرخانکردوە، سۆفی و وەلی و شێخەکان هەمیشە لەپاڵ ڕێنمایی و ئامۆژگاری کردنی موریدەکان، گێڕانەوەی بەسەرهاتەکانیان کردوەتە بەشێك لە سیستەمی پەروەردە کردن، بەوەش پەیوەندی خۆیان و موریدانیان تۆکمەتر کردوە، چونکە دەستگرتن بە هەر نەریتێك و بەردەوامی و پەیوەستبون پێیەوە، بەتێپەڕبونی کات، کلتوری پیرۆزکردن بەرهەمدەهێنێت، باوەڕی ئایینی لەدەرەوە بۆ ناو خودی تاك دەگوازێتەوە، ئەزمونکرکردنی بەردەوام کاریگەری لەسەر بەهێزبونی بیروباوەڕ دەکات و زیاتریش پەیوەستی دەکات بەخۆیەوە (السواح، ٢٠٠٢: ٥٣-٥٤)، توێژەرێك دوپاتی ئەو بۆچونە دەکاتەوە، پێیوایە دوبارە بونەوەی هەندێك جولە و چەمك لەسۆفیگەریدا بەدەنگەوەچونی سروشتی ئایینی کۆمەلگایە، وەك سەما و سرودی ئایینی و گوتنەوەی بەردەوامی چەمکی الله، الله (الیاد، ١٩٨٧: ١٣٩/٣).

گێڕانەوەی بەردەوامی ئەو دیاردەیە، پێویستییەکە بۆ تێر بونی لایەنی ڕۆحی کۆمەلگە، چونکە لەگەڵ پێداویستی و ئەفسانە میللیەکان تێکەڵ دەکرێن، بۆئەوەی زۆرترین سەرنج بۆ لای خۆیان ڕابکێشن، بەتایەتی لەو کۆمەلگایانەی ئاستی وشیارییان نزمە، خەیال و خەیالگە، یان ئەفسانە ڕۆڵی گرنگ دەگێڕن لە داڕشتنی مێژوو، بەمەش کەسایەتییەکی نمونەیی پیرۆز بەرهەم دێنن، چونکە ئامانجی سەرەکی ئەفسانە، پێشکەشکردنی وێنایەکی بابەتییانە نییە بۆ گەردون، بەڵکو گوزارشتکردنێکی هەستەکیی مرۆڤە لەخودی خۆیەوە بۆ ئەو گەردونە (مبروك، ٢٠١١: ٥٣)، لە کلتوری سۆفیگەریشدا، بەرهەمهێنانی مێژو پەیوەندی بەو وێنا کردنە هەستەکییەی خودی مرۆڤەکانی دیکە هەیە لە بەرگێکی ئاینییدا.

هەموو ئەو بەسەرهاتانەی ئاماژەیان پێدرا، گوزارشتن لە پیرۆزی کەسایەتی سۆفییەکان، لەهەمانکاتیشدا نەمرکردنی چیرۆکەکانە بەمەبەستی ئامۆژگاری و ڕێنمایی کردنی فێرخوازەکانی ئەو ڕێبازە و ڕاهێنانانیانە لەسەر باوەڕبون بەو بەسەرهاتانە .

ئەگەر ئەو چیرۆکە کەراماتییانە لەپاڵ بنەماکانی دیکەی پیرۆز کردن، مەبەستداریش نەبێت، تێڕوانینێکی نمونەییانەیە، کە ناسنامەی سۆفی تەبەنی دەکات، وەك کەسایەتییەکی ڕۆحانی و پیرۆز جێگیری دەکات و وەك بونێکی ئەزەلیانە تەفسیری دەکات، دواتر دەبێتە کەلەپورێکی ڕێزلێگیراوی ئەوتۆی زیندوو، کە نەوە یەك لەدوای یەکەکان دەیپارێزن، لێرەوە پیرۆزی دوای مردنی سۆفیش بەردەوام دەبێت و خەلکی سەردانی گۆڕەکانیان دەکەن و دەیکەنە مەزارگە (لەشکری، ٢٠١٣: ٣٠٣).

مێژو بەتەنها گێڕانەوەی ڕوداوە ڕاستەقینەکان نییە، واتە تەنها ئەو ڕوداوانەی لەشوێن و کاتێکی دیاریکراودا ڕویاندا بێت، بەڵکو ئەوە تەنها بەشێکە لە مێژوو، خەیال و وڕێنە(وەهم) و زیادەڕەوی کۆمەلگە کە تێکەڵاوی ئەو ڕوداوانە کراوە، بەشەکەی دیکە پڕ دەکەنەوە، ئەو خەیال و وڕێنەش پەیوەستن بەلایەنی سۆزداری کۆمەلگە و ڕۆڵی زیادکردن و کەمکردنی ڕوداوەکان دەبینن، کاتێك باس لە قارەمانێتی تاکێکی کۆمەلگەکەی دەکات، ئەوەی لەگەڵ تایبەتمەندی کۆمەلگەکەی ناگونجێت پەراوێزی دەخات، هەندێکیش کە لەناو ڕوداوەکە وجودیان نییە، بەڵام بەهۆی پێویستی لایەنی ڕۆحی کۆمەلگە، زیادی دەکەن، بەڵام دواجار دەبێتە بەشێك لەڕاستی و مێژوو بەرهەمدەهێنێت، ئارکۆن دەڵێ: "ڕۆڵی ئەو پشتگیریکردنە زۆر بەهێزتر بوە لەو ڕۆڵەی کە ڕوداوە مێژوییە ڕاستەقینەکە بەشێوەی کردەنی ڕویداوە" (ئارکۆن، ٢٠٠٦: ٢٣)، جەخت لەمەش دەکاتەوە خەیالگەی موسولمانەکان ڕۆڵی گرنگی بینیوە لە دروستکردنی ژیاننامەی پیاوە مەزنەکان، شێوەیەکی ئایدیالیستی پیرۆزکراویان بۆ داڕشتون، کە زۆر نزیکە لە لەکەسایەتییەکی ئەفسانەیی، وەك ئەوەی کە موسولمانەکان بۆ ژیاننامەی عەلی و محمدیان دروست کردوە (ئارکۆن، ٢٠٠٦: ٢٤). کلتوری سۆفیگەرییش هەمان ناسنامە هەلدەگرێت، ئەوەندەی ڕوداوە ڕاستییەکان ڕۆڵیان بینیوە لە بزواندنی مێژوو، ئەوەندەش خەیال و خەیالگە و وڕێنە ئاینییەکان مێژویان ئاراستە کردوە لەو کلتورەدا، چونکە دواجار ناتوانێت خۆی ببوێرێت لەکاریگەری ئەفسانە و پێداویستییە ڕۆحییەکانی کۆمەلگە ئاینییەکە.

٦. تەوەری چوارەم: ڕۆڵی پەیوەستـــــەگی و ملکەچی مورید لە پیرۆزکردنی سۆفی

لە کلتوری سۆفیگەریدا مورید بەشێکی سەرەکی مێژوکردی ئەو پیرۆزکردنەیە، چونکە بەشێکی زۆری بەسەرهات و چیرۆکە کەراماتییەکان بەرهەمی خەیالی ئەو پێکهاتەیە، یان خۆی کارەکتەرێکە لەو بەسەرهاتانە، یانیش بۆیان گێڕدراوەتەوە، بەڵام ئەوەی جێگەی سەرنجە، بەوپەڕی متمانە و دلنیاییەوە لەفۆرمێکی ڕاستێتی مێژوییدا پەخشی دەکات و دەیگێڕێتەوە .

دەتوانین بلێین ئەو دلنیاییەی مورید بەرهەمی ئەو زەمینەسازییەیە کە لەو کلتورەدا ڕەنگدانەوەی هەیە، چونکە بەشێوەیەك کار لەسەر تێفکرین و دەستەمۆکردنی کراوە، کە بیر لەپرسیار و گومان نەکاتەوە سەبارەت بە کۆی ڕەهەندەکانی ئەو کلتورە، گوتەی سۆفییەك هەیە دەڵێت: "ملکەچی مورید بۆ شێخ، لە سەروی ملکەچییەتی بێت بۆ خودا" (العطار، د.ت: ١٧٨)، چەندین دەق و گوزارشتی دیکەمان هەن جەخت لەو پەیوەستبونەی مورید دەکەنەوە بەرامبەر شێخ و سۆفییان، ئادابەکانیشیان هەر لەلایەن ڕابەرانی سۆفیگەری دیاریکراوە، دەقگەلێکی زۆری گەورە سۆفیانمان هەن پشتڕاستی پێویستی پابەندبون و ملکەچی مورید بۆ شێخ دەکەنەوە[٩] .

شێخ عبدالقادری گەیلانی ئەوەی دوپات کردوەتەوە ئەگەر مورید باوەڕی تەواوی بەشێخ نەبێت، هیچ سودێکی لێنابینێت (الشعراني، ١٩٨٨: ١٧٤/١)، هەروەها دیارترین گوتاری سۆفییانە لەپەیوەستبونی مورید بەڕێبازەکەی، جەخت لەمە دەکاتەوە، کە مورید دەبێت ملکەچ و پابەندی تەواوی شێخ بێت، ئەمەش پێکهێنانی کەسایەتییەکی سادە و لاوازە بۆ مورید، کە ئامانجی دەستەمۆکردن و بەدەستهێنای گوێڕایەڵی ڕەهایەتی بۆ شێخ، لەکاتێکدا شێخی سۆفی کەسایەتییەکی ئالۆزە و لەلایەن موریدەوە ناتوانرێت تەفسیر بکرێت، ئەو تەفسیر نەکردن و نەبونی توانای خوێندنەوەی واقعییانە بۆ هەر کایەیەك، بەدرێژایی مێژوی مرۆڤایەتی پیرۆزی بەرهەمهێناوە، ئەمەش وایکردوە دەسەڵاتی شێخ بەشێوەیەکی ڕەها، دەستبگرێت بەسەر بیرکردنەوە و مەعریفەی مورید، بۆیە لەلایەن موریدانەوە چەندین چیرۆك و بەسەرهاتی ئەفساناوی بۆ شێخ و گەورە سۆفییان بەرهەم دەهێنرێت، کە لەپێشتردا ئاماژەمان پێدا، دەبێتە بەشێك لە یادەوەری مورید و فۆرمێکی پیرۆزی وەردەگرێت.

ئەو ملکەچی و پەیوەستەگییە لە کلتوری سۆفیگەریدا بەشێکە لەئادابی مورید،

Original Article | doi: 10.14500/kujhss.v1n1y2018.pp24-35

سەرچاوە سۆفیگەرییەکان لەڕێنمایی شێخەکانەوە چەندین یاسا و سیستەمیان بۆ مورید دیاریکردوە، کە نابێت لە ڕێنمایی و ئامۆژگارییەکان شێخ لابدات، زۆرێك لەسەرچاوە سۆفیگەرییەکان ئەم پەیوەستبونە روون دەکەنەوە (بڕوانە: الرازي، ٢٠٠٢: ٢٨١-٢٩٠؛ الشعراني، ١٩٨٨: ١٨٣/١-٢٠٥)، گوتاری گەلی سۆفییانیش هەولی تۆخکردنەوەی ئەو پەیوەستەگییە دەدەن، گوتەیەکی شێخ عەدی جەخت لەمە دەکاتەوە، کە ڕێنمایی موریدەکانی دەکات و دەڵێت: "ناتوانی سود لەشێخ ببینی ئەگەر باوەڕبونت پێی لەسەروی هەموو باوەڕبونێکەوە نەبێت، لەکاتی ئامادەنەبونی دەتپارێزێت، پەروەردەت دەکات بە ئەدگارو ڕەوشتەکانی، بەدەرکەوتنی ناخت ڕۆشن دەکاتەوە، ئەگەر باوەڕبونت بەشێخ لاواز بێت، ئەوا پێچەوانە دەبێتەوە و تاریکایی ناخت دادەگرێت، هیچ سودێك لەشێخ نابینی ئەگەر لەبەرزترین پلەی پیاوچاکانیش بیت" (العسقلاني، ٢٠٠٨: ٢٢٩؛ الشعراني، ٢٠٠٥: ٢٠٣)

لەپانتایی ئەو ڕەوتە ئایینییەدا گوێڕایەلی مورید گەیشتوەتە ئاستێك بەبێ ڕەزامەندی پێشەواکەی ناتوانێت کرداری چاکیش ئەنجام بدات، تەنانەت دەبێت بەشێك لەئەرکە ئایینییەکانیش بەئاگاداری و ڕێنمایی ئەو بێت، ئەوەتا گەورە سۆفییەك دوپاتی ئەوە دەکاتەوە، دەڵێت: "موریدی ڕاستگۆ لەگەڵ شێخەکەی، دەبێت وەك مردویەك بێت لەدەستی مردو شۆر بەبێ قسەکردن و جولە، بێ ئاگاداری شێخەکەی نابێت دەست بۆ هیچ زانستێك ببات، تەنانەت خوێندنی قورئانیش" (الشعراني، ١٩٨٨: ١٨٩/١)، ئەمەش مورید ناچار دەکات هەمیشە سیستەمی گوێڕایەلی جێبەجێ بکات، چونکە ئامانجی سەرەکی بەدەستهێنانی خۆشەویستی خودایە، ئەو خۆشەویستییەش لەڕێگەی پەیوەستبون بەشێخ و دژایەتی دوژمنەکانی شێخ دەستەبەر دەکرێت (ابن الملقن، ٢٠٠٦: ١٢١)، چونکە لەتێگەی ئەواندا پەیوەندییەکی توندوتۆڵ هەیە لەنێوان خودا و کەسایەتی سۆفی، ئەوەتا گوتارێکی سۆفییانەمان هەیە دەڵێت: " ئەگەر سۆفی و پیاوچاکانت خۆشویست ئەوا خودات خۆشدەوێت، وە ئەگەر ئەوان تۆیان خۆشویست ئەوە خودا تۆی خۆش دەوێت" (الشعراني، ٢٠٠٥: ١٣٦)

سۆفییەکی دیکە دەڵێت: "مورید پێویستە بەتەنها بگەڕێتەوە بۆ گوتەی شێخ، نەك کەسێکی دیکە، تەنانەت ئەگەر قسەکانی پێچەوانەی بەڵگە و بیروڕای زانایانیش بێت، ئەگەر مورید لەفرمانەکانی شێخ هەڵگەڕایەوە و توانجی لیدا، نابێت کەس باوەڕی پێبکات، چونکە بەدڵنیاییەوە تۆمەت بۆ شێخ دروست دەکات" (الشعراني، ٢٠٠٥: ٤٨٤)، ئەو گوتارە داخستنی هەموو دەرچەیەکی گومانە لەکەسایەتی شێخ، پێش ڕودانی کارەکە شوێنکەوتوان دلنیا دەکاتەوە لەهەر تۆمەتێکی دروستکراو بۆ ئەو کەسایەتییە، چونکە زانست و ئامۆژگاری، تەنانەت ڕەفتارەکانی ئەو کەسایەتییە لەخۆوە نییە و لەڕێگەی ئیلهامەوە کردارەکانی دیاریکراوە، پەیوەستییشە بەو چوارچێوەی بۆی دیاریکراوە، سوهرەوەردی لەم بارەیەوە دەڵێت: "شێخ ئەمینە لەئیلهامەکەی بۆ مورید، وەك چۆن جبرائیل ئەمین بوو لە وەحی بۆ پێغەمبەرەکەی" (السهروردي، ٢٠٠٠: ٢٠٧/٢)، جەخت لەمە دەکاتەوە شێخ ناپاکی ناکات لە ئیلهامەکانی، بەهەمان شێوەی جبرائیل کە ناپاکی نەکرد لە پەیامەکەی، چونکە شێخ پەیڕەوکاری پێغەمبەرە (د.خ)، هیچ شتێك لەخۆیەوە دەرنابڕێت، وەك ئەوەی کە پێغەمبەر هیچ شتێکی لەخۆیەوە دەرنەبڕیوە (السهروردي، ٢٠٠٠: ٢٠٧/٢)

لەلایەکی دیکەوە گوتاری سۆفییەکان بەردەوام ئامانجی جێگیرکردن و بڕواداری موریدە، تا بتوانێت سنور بۆ هەر هەولێك دابنێت، کە لەدەرەوەی ڕێنماییەکی شێخی سۆفی مورید ئاراستە بکات، هەمیشە دوپاتی سەرچاوەی زانینی مورید دەکاتەوە بە خۆتەرخانکردن و گوێڕایەلی بۆ شێخی سۆفی، بۆیە پێویستە مورید گوێڕایەلی شێخ بێت بەبێ هیچ لێکدانەوەیەك، ملکەچی فرمانەکانیشی بێت بۆ هەرکارێك، تەنانەت ئەگەر شێخ لەکارەکەیدا هەڵەشی کرد (الشعراني، ١٩٨٨: ٣٦/٢)، تەنانەت زانیارییەکانی مورید کورتکراوەتەوە بەتەنها لەو زانیارییانەی لە شێخەکەی وەریدەگرێت، چونکە ناگاتە هیچ چاکەیەك تەنها بەهۆی ئەوەوە نەبێت (الشعراني، ١٩٨٨: ٦/٢)، ئەگەرچی ئەم گوتارە بەشێکە لەڕێزگرتن و پابەندبون بەڕێنمایی و ئادابی سۆفیگەری، ئەرکی لەپێشینەی بڕوادارانە، فەرامۆشکردنیشی دەرچونە لە فەرمایشتە ئایینییەکان (بڕوانە: السهروردي، ٢٠٠٠: ٢٠٦/٢-٢١٧)، ئەو ڕێزگرتنەش بەرهەمی توانایی شێخە لەبەخشندەیی بەرامبەر مورید، بۆ نمونە شێخ عەدی توانای ئەوەی هەبوە کە تەنها بە ئاماژە کردنێك، موریدەکانی فێری قورئان بکات (التادفي، ١٩٥٦: ١١٠)، ئەو بەخشندەییە زەمینەسازییەك بوە بۆ ڕێز و ملکەچی مورید، دواجار سنوری ئەو گوتارە تێدەپەڕێنێت و مورید ناتوانێت بەعەقلی خۆی بیر بکاتەوە لەدەرەوەی چوارچێوەی ئەو ئادابانەی سۆفیگەری .

لە عەبدوللای کوڕی سەهل دەپرسن یاوەری نزیك کێیە؟ لە وەڵامدا مورید دەستنیشان دەکات و بەجۆرێك دەیناسێنێت، کە داوای زۆر ناکات و نکولی لەهیچ شتێکیش ناکات، ئامادەیە لەهەر دۆخێکدا بۆ جێبەجێکردنی فەرمانی شێخ (الكلاباذي، ١٩٩٣: ٢٠)، لێرەدا مورید کەسێکە خاڵییە لەبیرکردنەوە، پابەندە بە ڕەتکردنەوەی هەموو شێوازێکی پرسیارکردن لە کەرامات و ڕەفتار و کەسایەتی و پێگەی کەسایەتی گەورە سۆفییان، هەموو ڕەهەندەکانی گومانکردنیش دەسڕێتەوە، بۆیە دەبێتە ئامرازێك بۆ پشتڕاستکردنەوەی ڕاستی و دروستی دەرکەوتە ئایینییەکە.

هەموو ئەو نمونانە ڕەهەندەکانی متمانەداری مورید دوپات دەکەنەوە، چونکە بەجۆرێك پشت بەتواناکانی شێخ دەبەستێت، لەبەسەرهاتەکانی شێخەوە تەماشای مێژوو دەکات. روداو لە عەقل و ئیرادەی مرۆڤ دادەبڕێت و خەیالگە دەکاتە سەرچاوەی دروستکردنی مێژوو، بۆیە لێرەدا مورید دەبێتە بەدیهێنەری ئەو مێژووەی کەخۆی تێیگەیشتوە، چونکە کەرامات و بەسەرهاتەکان لای ئەو حەقیقەتێکی ڕەهایان هەیە و دەیەوێت بەگێڕانەوەیان لای کۆی کۆمەڵگە بیکاتە هەمان حەقیقەتی مێژویی، نوسینەوەی مەناقبی گەورە سۆفییەکانیش بەشێکە لەو حەقیقەتە مێژوییە.

ئیدی ئەو جۆرە دەقانە، دەسەڵاتی کۆنترۆل کردن و پێکهاتەی کەسایەتی مورید دیاری دەکەن، مورید ملکەچی و پابەند بون دەکاتە دید و تێڕوانینێکی قەبولکراو، دەستنیشانکردنی ئەو پەیوەندییەش (لە نێوان شێخ و مورید) زادەی دەرەنجامی خواپەرستی و زاهیدانەی شێخ و سۆفییەکانە، چونکە کارایی چەمکی پیرۆزکردن لەفکری سۆفیگەریدا بۆ بەهێزی و پەیوەستەگی ئاین دەگەڕێتەوە و بوەتە کلتورێکی پیرۆز (جادالله، ١٩٩٠: ٤٩)

بۆیە شێخ دەبێتە ئەو ناوەندەی تەواوی تێفکرین و بیرکردنەوەی مورید دەگرێتەوە، ئەمەش شێوەیەکە لە ونبونی ناسنامەی مورید، تادەگاتە ئاستی قبولکردنی هەر گوتارێکی سۆفییانە بەبێ تێگەیشتنێکی بابەتییانە، بەمەش شێخ دەبێتە دەروازەی خود دۆزینەوە و هەمیش پەی بردن بەحەقیقەت.

سەرەنجام ترسێك دروست دەکات کاریگەری دەبێت بەسەر مورید، چونکە شێخ

یەکێکە لەپایەکانی گەیشتن بەیەقین، بۆیە دەتوانین بڵێین زێدەڕۆیی زاهیدانەی سۆفییەکان، ڕەنگدانەوەی بەسەر پەیڕەوکردنی ئایینیانەی شوێنکەوتەکان دەبێت، لە سەرسامبون و پەیڕەویکردن لەڕێنماییەکانی پێشەوا و داهێنانی کەراماتی جۆراوجۆر و نیشاندانی پێشەوا وەك کەسێکی ناسروشتی، بەمانایەکیتر ڕەهایی لەخوداپەرستیدا لەلای شوێنکەوتە دەبێتە ڕەهایی دەسەڵاتی شێخی سۆفی بەمانا کۆمەڵایەتی و ئایینییەکەی.

ماوەتەوە ئەوە بڵێین، بەرهەمهێنانی کەسایەتی پیرۆز، ئەوەندەی پەیوەندی بە ڕاستێتی پیرۆزی کەسەکە هەیە، لەمە زیاتر پەیوەندی بەسروشتی تێگەیشتن و خەیاڵی کۆمەڵگە هەیە، کە دەیەوێت مانایەکی مێژویی بۆ ئەو کەسایەتیانە دروست بکات، ئەگەرچی لەسەر ئاستی گشتی کۆمەڵگا کردەی درکردن بۆ ئەو مانایە جیاوازە، بەڵام هەرچۆنێك بێت، لە لای بەشێکیان، بەتایبەتی بڕوادارانی سەر بەو پانتاییە، ڕاستێتییەکی ڕەهایە و بۆچون و گومان هەڵناگرێت. هەموو ئەو سڕینەوەی گومانەش لەئەنجامی ئەو بنەمایانەی کە لەسەرەوە ئاماژەمان پێکردوە، بوەتە پرۆسەی بەرهەمهێنانی کەسایەتی پیرۆزکراوی خاوەن پێگەی نائاسایی، کە ئامادەییەکی سەرو مێژوییان هەیە.

٧. ئەنجام

لەئەنجامی گەڕان بەنێو سەرچاوە مێژوییە سۆفیگەرییەکان و خوێندنەوەی ژیاننامەکانیان، گەیشتینە ئەو ئەنجامانەی خوارەوە:

١- کەسایەتی سۆفی لەو پانتاییە ئایینییەدا تایبەتمەندی ڕێزو خۆشەویستییەکی بێ ئەندازەی هەیە لەلایەن بڕواداران و شوێنکەوتواندا، زیادەڕەوی لەو ڕێز و خۆشەویستییە سەرچاوەی سەرەکی پیرۆزکردنیانە.

٢- پیرۆزکردنی کەسایەتی سۆفی بنەمایەکی ئایینی هەیە، چونکە بەدرێژایی مێژوی سۆفیگەری ئیسلامی لەلایەن سۆفییە گەورەکان جەخت لە خواپەرستی و پەیوەستبون بە بنەما ئایینیەکان کراوەتەوە.

٣- بەشێکی پیرۆزکردنی کەسایەتی سۆفی لەو پانتاییەدا بۆ خودی سۆفییەکان دەگەڕێتەوە، چونکە ناساندنی سۆفی و سۆفیگەری، هەروەها ئامۆژگاری و ڕێنماییەکانیان بۆ موريد، سەرەڕای گێڕانەوەی بەسەرهات و ژیاننامەی گەورە سۆفییان لەلایەن خۆیانەوە ئەو کلتورەی بەرهەمهێناوە.

٤- کەراماتی سۆفییان یەکێك لەپایە گرنگەکانی ئەزمونی سۆفیگەرییە، لەتێڕوانینی ئەو ئەزمونەدا حەقیقەتێکی ڕەهای هەیە و هیچ بەڵگەیەك ناتوانێت ڕەتی بکاتەوە، تەنانەت لەلای بەشێکیان بوەتە بەشێك لەبیرو باوەڕی ئایینی.

٥- هەرچەندە بەشێك لەو چیرۆك و بەسەرهاتانەی کە لەسۆفییان دەگێڕنەوە، لەگەڵ نەریتە باوە ئاساییەکان یەکناگرێتەوە، بەڵام بەهۆی پەیوەستەگی و پابەندبونی موريد بەرەوتەکە، بوەتە حەقیقەتێکی مێژویی و بڕوای تەواویان هەیە بەو ڕوداوانە.

٦- هەموو کار و کردەوەیەکی سۆفی لەلای موریدانیان ئەنجامدانی ئەرکی ئایینییە، چونکە زۆر لە سۆفییەکان کارێکیان نەکردوە بەبێ ئیلهام وەرگرتن، تەنانەت هەندێك لەسۆفییەکان بانگەوازی ئەوەیان کردوە، نوسینی بەرهەمەکانیان بۆ ئەو ئیلهامانە دەگەڕێتەوە، کە لەخەوندا لە خودایان وەرگرتوە.

٧- لەپانتایی سۆفیگەریدا موريد بەتەواوی پەیوەستە بە ئامۆژگاری و ڕێنماییەکانی کەسایەتی سۆفی و تاکە سەرچاوەی زانیارییەکانیەتی، بەرهەمهێنانی ئەو کلتورەش دەگەڕێتەوە بۆ چەندین دەقی سۆفییەکان، کە گوزارشت لەو پەیوەستەگییە دەکەنەوە.

٨. سەرچاوەکان

٨,١. سەرچاوە کوردییەکان

برۆنسن، مارتین ڤان. (٢٠١١). ئاغا و شێخ و دەوڵەت، وەرگێڕانی کوردۆ عەلی، دەزگای چاپ و پەخشی حەمدی: سلێمانی.

سعید، ئەبوبەکر عەلی. (٢٠٠٠). ڕوانینێك بۆ کلتور: مرۆڤ و کۆمەڵگە، گۆڤاری ژیار، ژمارە (٥)، سلێمانی.

قەرەداغی، ئومێد. (٢٠١٢)، کێشەکانی هزری ئایینی، لە بڵاوکراوەکانی ئەکادیمیای هۆشیاری و پێگەیاندنی کادیران: سلێمانی.

لەشکری: حەیدەر. (٢٠١٣)، لەشەریعەتەوە بۆ حەقیقەت – سەرهەڵدانی سۆفیگەری لەپانتایی کوردیدا، خانەی موکریانی بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە: هەولێر.

مشەختی، کامەران ئیبراهیم. (٢٠١١)، سیمیۆلۆژیای زمانی سۆفیگەری لە شیعرەکانی (مەلای جەزیری) دا، دار سپیریز للطباعة والنشر: دهۆك.

نەقشبەندی، شێخ ئەمین شێخ عەلاءالدین. (٢٠١٥)، تەصەوف چییە، لە بڵاوکراوەکانی کتێبخانەی بێخود: سەید صادق.

٨,٢. سەرچاوە عەرەبییەکان

أبوزيد، د. نصر حامد. (٢٠٠٢)، هكذا تكلم ابن عربي، الهيئة العامة للكتاب: القاهرة – مصر.

ابن ابي اصـيبعة، موفق الدين ابي العباس احمد بن القاسم الخزرجي. (د.ت)، عيون الانباء في طبقات الاطباء، شرح و تحقيق نزار رضا، دار مكتبة الحياة: بيروت.

الياد، مرسيا. (١٩٩١)، مظاهر الأسطورة، ترجمة نهاد خياطة، دار كنعان للدراسات والنشر: دمشق.

الياد، ميرسيا. (١٩٨٧)، تاريخ المعتقدات والافكار الدينية، ترجمة عبدالهادي عباس، دار دمشق: سورية.

بدران، د.محمد ابو الفضـل. (٢٠١٣)، ادبيات الكرامة الصـوفية، الهيئة العامة لقصـور الثقافة: القاهرة.

برادة، علي حرازم. (١٩٩٧)، جواهر المعاني وبلوغ الاماني في فيض ابي العباس التجاني، ضـبته وصححه عبداللطيف عبدالرحمن، دار الكتب العلمية: بيروت.

التادفي، محمد بن يحيى الحنبلي. (١٩٥٦)، قلائد الجواهر في مناقب عبدالقادر، مطبعة مصـطفى البابي الحلبي واولاده: مصر.

ابن تيمية، تقي الدين أبو العباس الحراني. (٢٠٠٤)، مجموع الفتاوى، جمع وترتيبه عبدالرحمن بن محمد بن قاسم، مجمع الملك فهد للطباعة والنشر: المملكة العربية السعودية.

جادالله، منال عبدالمنعم السـيد. (١٩٩٠)، أثر الطريقة الصـوفية في الحياة الاجتماعية لأعضـائها. رسالة الدكتوراه، كلية الاداب، جامعة الاسكندرية.

الخشت، د. محمد عثمان. (٢٠٠١)، مدخل الى فلسفة الدين، دار قباء للطباعة والنشر: القاهرة.

ابن خلكان، ابو العباس شمس الدين احمد بن محمد الاربلي. (١٩٧٧)، وفيات الاعيان وانباء ابناء الزمان، حققه احسان عباس، دار صادر: بيروت.

ابن خميس، الحسين بن نصر بن محمد الموصلي. (٢٠٠٦)، مناقب الابرار ومحاسن الاخيار، تحقيق محمد أديب الجادر، مركز زايد للتراث والتاريخ: دولة الامارات العربية المتحدة.

الرازي، محمد بن أبي بكر بن عبدالقادرشمس الدين. (٢٠٠٢)، حدائق الحقائق، تحقيق سـعيد عبدالفتاح، مكتبة الثقافة الدينية: القاهرة.

رستم، سعد. (٢٠٠٤)، الفرق والمذاهب الاسلامية منذ البدايات، دار الأوائل للنشر والتوزيع: دمشق- سورية.

ابن الزيات، ابي يعقوب يوسف بن يحيى التادلي. (١٩٩٧)، التشوف الى رجال التصوف وأخبار ابي العباس السبتي، تحقيق احمد التوفيق، دار البيضاء: المملكة المغربية.

السبكي، عبد الوهاب بن علي بن عبد الكافي. (١٩٦٤)، طبقات الشافعية الكبرى، تحقيق عبدالفتاح محمد الحلو و محمود محمد الطناحي، دار احياء الكتب العربية.

السجلماسي، احمد بن المبارك السجلماسي المالكي. (٢٠٠٢)، الابريز من كلام سيدي عبدالعزيز الدباغ، دار الكتب العلمية: بيروت.

السهروردي، شهاب الدين ابي حفص عمر. (٢٠٠٠)، عوارف المعارف، تحقيق عبدالحليم محمود و محمود بن الشريف، دار المعارف: القاهرة.

السواح، فراس.(٢٠٠٢)، دين الانسان – بحث في ماهية الدين ومنشأ الدافع الديني، دار علاءالدين: سوريا.

الشعراني، أبي المواهب عبدالوهاب بن احمد الانصاري. (٢٠٠٥)، الطبقات الكبرى المسماة بلواقح الانوار في طبقات الاخيار، تحقيق سليمان الصالح، دار المعرفة: بيروت.

الشعراني، عبد الوهّاب بن أحمد بن علي الأنصاري. (١٩٨٨)، الانوار القدسية في معرفة قواعد الصوفية، تحقيق طه عبدالباقي سرور و محمد عبدالشافعي، مكتبة المعارف: بيروت.

شغموم، الميلودي. (١٩٩٢)، المتخيل والقدسي في التصوف الاسلامي-الحكاية والبركة، منشورات المجلس البلدي بمدينة مكناس.

شيمل، آنا ماري. (٢٠٠٦)، الآبعاد الصوفية في الاسلام وتاريخ التصوف، ترجمة محمد اسماعيل السيد و رضا حامد القطب، منشورات الجمل: بغداد.

الطوسي، أبو نصر- عبدالله بن على السراج. (١٩٦٠)، كتاب اللمع، تحقيق عبدالحليم محمود و طه عبدالباقي سرور، دار الكتب الحديثة: مصر.

عبدالخالق، عبدالرحمن. (د.ت)، الفكر الصوفي في ضوء الكتاب والسنة، مكتبة ابن تيمية: الكويت.

العسقلاني، احمد بن علي بن حجر الكناني. (٢٠٠٨)، النور السافر في مناقب سيدي عدي بن مسافر، تحقيق وتعليق احمد فريد المزيدي، دار الكتب العلمية: بيروت.

العطار، فريد الدين ابو طالب محمد نيشابورى. (د.ت)، تذكرة الاولياء، دون مكان نشر .

القادري، برهان الدين ابراهيم بن علي الديري. (٢٠٠٨)، الروض الزاهر في مناقب الشيخ عبدالقادر، تحقيق أحمد فريد المزيدي، دار الكتب العلمية: بيروت.

القشيري، أبو القاسم عبدالكريم بن هوازن النيسابوري. (٢٠٠١)، الرسالة القشيرية، وضع حواشيه خليل المنصور، دار الكتب العلمية: بيروت.

الكلاباذي، ابي بكر محمد بن اسحق. (١٩٩٣)، التعرف لمذهب اهل التصوف، ضبطه وعلق عليه احمد شمس الدين، دار الكتب العلمية: بيروت.

لوح، محمد أحمد. (٢٠٠٢)، تقديس الاشخاص في الفكر الصوفي، دار ابن عفان: القاهرة.

مبروك، د.أمل. (٢٠١١)، الأسطورة والايديولوجيا، دار التنوير للطباعة والنشر: بيروت.

المحمدي، عبدالقادر موسى. (٢٠٠١)، الاغتراب في تراث صوفية الاسلام، بيت الحكمة: بغداد.

ابن المستوفي، شرف الدين ابو البركات الاربلي. (٢٠١١)، تاريخ اربل المسمى نباهة البلد الخامل بذكر بمن ورده من الاماثل، تحقيق محمد عثمان، دار الكتب العلمية: بيروت.

ابن الملقن، سراج الدين ابي حفص عمر بن علي. (٢٠٠٦)، طبقات الاولياء، تحقيق مصطفى عبدالقادر عطا، دار الكتب العلمية: بيروت.

النبهاني، الشيخ يوسف بن اسماعيل. (٢٠٠٢)، جامع كرامات الاولياء، ضبطه و صححه عبدالوارث محمد علي، دار الكتب العلمية: بيروت.

الهجويري، أبو الحسن علي بن عثمان الغزنوي. (١٩٧٤)، كشف المحجوب للهجويري، ترجمة وتعليق اسعاد عبدالهادي قنديل، مكتبة الاسكندرية: مصر.

وردى، د. على. (١٩٩٤)، اسطورة الادب الرفيع، دار كوفان: لندن.

اليافعي، عبدالله بن أسعد بن علي بن سليمان. (٢٠٠٦)، خلاصة المفاخر في مناقب الشيخ عبدالقادر، تحقيق احمد فريد المزيدي، دار الاثار الاسلامية: سريلانكا.

[1] ناوی دلف كوڕی جحدر شبلییە، بنەماڵەكەی لە بنەڕەتدا خەڵكی خوراسانن و خۆشی لەشاری سامەڕا لە دایك بوە، هاوڕێیەتی جونەیدی كردوە، گرنگی بە عەشقی خودایی داوە و زیادەڕەوی لەم بوارە كردوە تا بوەتە هۆی ئەوەی بەشێتیان داناوە و خراوەتە نەخۆشخانە، ساڵی (٣٣٤ك/٩٤٥ز) لە بەغدا مردوە. (الذهبي، ١٩٨٦: ٣٦٧/١٥-٣٦٩؛ ابن الخميس، ٢٠٠٦: ٦٣٥/٢-٦٣٦) بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە: (لەشكری، ٢٠١٣: ٣٦٨).

[2] أبي يزيد طيفور بن عيسى البسطامي، لەبنەماڵەیەكی مەجوسی بونە و دواتر موسولمان بونە، خۆی و دوبرای زاهید بونە و بایەزید ناسراوترینیانە، یەكێكە لەدیارترین سۆفییەكانی سەردەمی خۆی و كەراماتی زۆری لێدەگێڕنەوە، ساڵی ٢٦١ك/٨٧٥ز) مردوە. (القشيري، ٢٠٠١: ٣٧؛ العطار، د.ت: ١٨٣).

[3] ناوی ابو القاسم جنيد بن محمدە، بە جونەیدی بەغدادی ناسراوە، لە بنچینەدا خەڵكی نەهاوەندە، لە شاری بەغدا لەدایك بوە و گەشەیكردوە، بە زۆری ژیانی لەگەڵ گەورە سۆفییانی وەك (سري السقطي) خاڵی و (المحاسبي) گوزەراندوە، سەر بەمەزهەبی شافیعی بوە، لەتەمەنی ٢٠ ساڵی فتوای داوە، ساڵی ٢٩٨ك/٩١٠ز مردوە. (ابن خلكان، ١٩٧٧: ٣٧٣/١-٣٧٤؛ السلمي، ١٩٨٦: ١٥٥؛ الذهبي، ١٩٩٦: ٦٦/١٤-٦٧)

[4] شێخ عەدی كوڕی موسافیری هەكاری، سۆفییەكی ناوداری جیهانی ئیسلامییە، دامەزرێنەری تەریقەتی عەدەوییە لەوڵاتی هەكاری، هاوڕێی شێخ عەبدولقادری گەیلانی بوە، گوایا موریدەكانی لەدوای مردنی زیادەڕەوییان كردوە لە خۆشویستن و ڕێزگرتنی، ساڵی (٥٥٧ك/١١٦١ز) لەلالش مردوە و لە تەكیەكەی خۆی نێژراوە (ابن المستوفي، ٢٠١١: ١٠٦/١؛ ابن خلكان، ١٩٧٧: ٢٥٤/٣)، لەئێستادا لەناو ئێزیدییەكان بە شێخ ئادی ناسراوە و پێگەیەكی دیاری هەیە لەو ئایینەدا.

[5] سوهرەوەردی ناوی شێخ ابو الفتوح شەهابەدین سوهرەوەردییە، ناسراوە بە (السهروردي المقتول)، لەشاری سوهرەوەردی باكوری ڕۆژئاوای ئێران لەدایك بوە، خاوەنی چەندین كتێبە، كە گرنگترینیان (حكمة الاشراق)ە، زیندوكەرەوەی فەلسەفەی ئیشراقە، تێڕوانینی فەلسەفییانەی ئێرانی و یۆنانی تێكەڵكردوە، پێیوایە هەمو شتێك تاریكە و تەنها نوری خودا دەتوانێت ڕوناكی بكاتەوە، سەر بە مەزهەبی شافعی بوە، لەسالی (٥٨٦ك/١١٩٠ز) لە حەلەب كوژراوە. (ابن خلكان، ١٩٧٧: ٢٦٨/٦؛ ابن ابي اصيبعة، د.ت: ٦٤١)

[6] محي الدين ابن العربي: یەكێكە لەسۆفییە ناودارەكانی جیهانی ئیسلامی سەدەی شەشەمی كۆچی، سالی ٥٦٠ك/ ١١٦٥ز لەشاری (مورسیە)ی ئەندەلوس لەدایك بوە، دوای بەجێهێنانی فەریزەی حەج نەگەڕاوەتەوە رۆژئاوا و لەبەغدا نیشتەجێبوە، ٢٠ سالی كۆتایی تەمەنی لە دیمەشق بەسەر دەبات و سالی (٦٣٨ك/١٢٣٥ز لەو شارە كۆچی دوایی دەكات، كاریگەرییەكی زۆری بەسەر شیعری سۆفیگەری و ڕێبازی سۆفیگەرییەوە هەبوە و خاوەنی چەندین بەرهەمی بەپێزە لەو بوارانەدا. (ابن خلكان، ١٩٧٧: ٢٩٦/٤؛ الشعراني، ٢٠٠٥: ٢٧٤).

[7] دو كتێبی بواری سۆفیگەریین.

[8] بەهۆی مەودای دیاریكراوی توێژینەوەكە بەپێویستمان نەزانی درێژبڕی بكەین و كارەكەمان گێڕانەوەی چیرۆك لەخۆ بگرێت، جگە لەچەند نمونەیەكی زۆر زەقمان تۆماركردوە بۆ پشتڕاستكردنەوەی بۆچونەكانمان، بۆیە سەرنجی خوێنەر ڕادەكێشین بۆ زانیاری زیاتر بڕوانێتە: (حلية الاولياء، لواقع الانوار المعروف بالطبقات الكبرى، كواكب الدرية في تراجم السادة الصوفية، جامع كرامات الاولياء) و چەندی دیكە، ئەو سەرچاوانە ژیاننامەی سۆفییەكانیان تۆماركردوە چیرۆك و بەسەرهاتێكی زۆری نائاسایی لەخۆگرتوە.

[9] ژمارەیەكی زۆری دەقی دیكەی هاوشێوەمان هەیە لەم بوارەدا، بەتایبەتی الشعراني لەكتێبی (الانوار القدسية) بەشێكی زۆری نوسینەكانی جەخت لەو بوارە دەكاتەوە، كە ئێمە چەند نمونەیەكمان وەرگرتوە.